

Racionální využití volného času jako prevence před sociálně patologickými jevy

Václav Vidlář

Bakalářská práce
2010

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Václav VIDLÁŘ**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Racionální využití volného času jako prevence před sociálně patologickými jevy**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti pedagogiky volného času, zájmových činností, sociálně patologických jevů a jejich prevence před nimi.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvantitativního výzkumu za pomoci nestandardizovaného dotazníku.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. Pedagogické ovlivňování volného času. Praha: Portál, 2008. s. 240. ISBN 978-80-7367-473-1

KREJČÍŘOVÁ, O. et al. Prevence sociálně patologických jevů jako významný fenomén poradenské činnosti. Olomouc: Univerzita Palackého, 2007. s. 74. ISBN 978-80-244-1628-1

NEŠPOR, K., CSÉMY, L. Alkohol, drogy a vaše děti, jak problémům přecházet, jak je včas rozpoznat a jak je zvládat. Praha: BESIP, 1997. s. 128.

PŘADKA, M. Kapitoly z dějin pedagogiky volného času. Brno: Masarykova univerzita, 2002. s. 96. ISBN 80-210-2033-4

SPOUSTA, V. et al. Metody a formy výchovy ve volném čase. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 84. ISBN 80-210-1275-7

Vedoucí bakalářské práce: **doc. PhDr. Anna Masariková, CSc.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **15. února 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **7. května 2010**

Ve Zlíně dne 15. února 2010

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

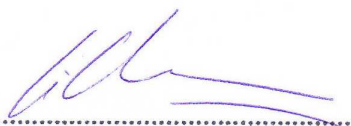
Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 05.05.2010

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se věnuje problematice trávení volného času dětí a mládeže, historii volného času, druhům pozitivních volnočasových aktivit a upozorňuje na vznik sociálně patologických jevů při nevhodné volnočasové činnosti. Praktická část zaznamenává výzkumné šetření k řešenému tématu realizované na žácích 8. a 9. tříd.

Klíčová slova: volný čas, volnočasová činnost, zájmová činnost, sociálně patologické jevy, děti a mládež

ABSTRACT

The bachelor thesis is focused on the problems of spending leisure time as regards children and young people. It also deals with the history of leisure time, kinds of positive leisure time activities, and it warns of emerging socially-pathological phenomena when spending leisure time inappropriately. In the practical part there are shown the results of the research carried out in the 8th and 9th classes.

Keywords: leisure time, leisure time activity, hobbies, socially-pathological phenomena, children and young people

Poděkování:

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce, paní doc. PhDr. Anně Masarikové, CSc., za odborné vedení, připomínky a rady, které mi byly nápomocné při tvorbě této práce.

Taktéž děkuji řídicím pracovníkům ZŠ Hošťálková, ZŠ Vsetín – Sychrov, ZŠ při DDÚ Bohumín a ZŠ při DDÚ Dobřichovice, kteří byli ochotni podílet se na realizaci výzkumného šetření, které je důležité pro praktickou část této práce.

OBSAH

ÚVOD.....	10
TEORETICKÁ ČÁST.....	12
1 HISTORIE VOLNÉHO ČASU.....	13
1.1 OBECNĚ O HISTORII VOLNÉHO ČASU.....	14
1.2 VÝZNAMNÉ MEZNÍKY PEDAGOGIKY VOLNÉHO ČASU.....	19
1.2.1 ANTIKA	19
1.2.2 STŘEDOVĚK.....	20
1.2.3 RENESANCE.....	20
1.2.4 JEZUITÉ A J. A. KOMENSKÝ	21
1.2.5 J. H. PESTALOZZI A G. BOSCO	22
1.2.6 WOODCRAFRSKÉ Hnutí.....	23
1.2.7 SKAUTING	23
1.2.8 20. STOLETÍ	24
2 VOLNÝ ČAS A ZÁJMOVÁ ČINNOST	25
2.1 FUNKCE, CÍLE PODMÍNKY A PROSTŘEDKY VÝCHOVY VE VOLNÉM ČASE	26
2.2 POŽADAVKY NA REALIZACI VÝCHOVY VE VOLNÉM ČASE	28
2.3 ZÁJMOVÁ ČINNOST.....	30
3 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY A JEJICH PREVENCE	33
3.1 KLASIFIKACE PATOLOGICKÝCH JEVŮ	33
3.2 PREVENCE PŘED SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝMI JEVI	37
3.2.1 NÍZKOPRAHOVÉ ZAŘÍZENÍ A TERÉNNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE JAKO SPECIFICKÝ DRUH PREVENCE PATOLOGICKÝCH JEVŮ	40
3.2.2 SHRnutí PATOLOGICKÝCH JEVŮ A PŘEDPOKLADŮ PREVENCE.....	41
4 ZAŘÍZENÍ A ORGANIZACE POSKYTUJÍCÍ VOLNOČASOVÉ AKTIVITY	43
4.1 PŘEHLED ZAŘÍZENÍ, KTERÉ PRACUJÍ S VOLNÝM ČASEM DĚTÍ A MLÁDEŽE.....	43
4.2 ZAŘÍZENÍ PRO ZÁJMOVÉ VZDĚLÁVÁNÍ.....	44
4.2.1 ŠKOLNÍ DRUŽINY A ŠKOLNÍ KLUBY	44
4.2.2 STŘEDISKA VOLNÉHO ČASU	45
4.3 UBYTOVACÍ A VÝCHOVNÁ ZAŘÍZENÍ	47
4.3.1 DOMOVY MLÁDEŽE	47

4.4	VÝCHOVNÁ ZAŘÍZENÍ PRO ÚSTAVNÍ A OCHRANNOU VÝCHOVU	48
4.5	NESTÁTNÍ NEZISKOVÉ ORGANIZACE	49
4.5.1	SOKOL	49
4.5.2	OREL	50
4.5.3	YMCA	51
4.5.4	SKAUTING	51
4.5.5	JUNÁK	52
4.5.6	DALŠÍ VÝZNAMNÉ VOLNOČASOVÉ NNO PRO DĚTI A MLÁDEŽ.....	53
4.6	KOMERČNÍ ORGANIZACE.....	53
	PRAKTICKÁ ČÁST	54
5	PROJEKT VÝZKUMU	55
5.1	VÝZKUMNÝ PROBLÉM A HYPOTÉZY.....	55
5.2	DRUH VÝZKUMU	57
5.3	TECHNIKA VÝZKUMU	57
5.4	ZKOUMANÝ VZOREK.....	58
5.5	CHARAKTERISTIKA RESPONDENTŮ	59
5.6	ČASOVÝ HARMONOGRAM VÝZKUMU.....	60
5.7	VYHODNOCENÍ DAT.....	60
6	ANALÝZA ODPOVĚDÍ – GRAFICKÉ A PÍSEMNÉ VYJÁDRĚNÍ.....	62
6.1	VYHODNOCENÍ JEDNOTLIVÝCH OTÁZEK.....	62
6.2	ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ VÝZKUMU.....	71
	ZÁVĚR	74
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	75
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	77
	SEZNAM GRAFŮ	78
	SEZNAM TABULEK.....	79
	SEZNAM PŘÍLOH.....	80

ÚVOD

Nejenom správná výchova, ale i promyšlená a vhodná volba volnočasových aktivit má důležitý význam. Ten je podstatný pro výchovný cíl, tudíž pro vhodné směřování dítěte. Dítě by mělo mít volnost při výběru trávení volného času. Svoboda volby však podléhá rodičovské, potažmo společenské, cenzuře. Nejenom rodina, škola, přátelé, ale právě i volný čas má velký vliv na aktuální i budoucí chování a postoje konkrétního jedince. Na naše mladé lidi čekají v současné „sociální džungli“, mnohé nástrahy. Odborně jsou označovány jako sociálně patologické jevy. Pokud se problémy podobného typu objevují již v biologické rodině, zejména u rodičů dítěte, o to je směřování vychovávaného daleko složitější.

Rodiče si často říkají, že se není čeho bát, protože se jejich potomek věnuje např. některému druhu kolektivního sportu, baví ho zvolená zájmová činnost a dokonce dosahuje dobrých výsledků. Ale ani zde by neměl rodič přestávat sledovat skutečný obraz. Musí se věnovat neustálému výchovnému a preventivnímu působení a neměl by zapomínat ani na komunikaci s dítětem. Celá řada sportovních aktivit je doslova namočena do patologických jevů. Jedním z nich je alkohol. Alkohol a sport jsou bohužel v našich krajinách, možná i vlivem sponzoringu a reklamy, chápáni jako partneři. Kolik dospívajících chlapců a děvčat chodí pravidelně po tréninku a zápasech do hospody? A jsou to právě „mladí teenageři“, kterých se to nejvíce týká a kteří jsou těmi nejzranitelnějšími. Ani u dospívajících by společnost neměla polevovat v nárocích a výchově. Jejich aktivity zasluhují, i přes celkovou rodičovskou únavu, péči a dostatečnou pozornost.

Narazil jsem již na oblast ekonomickou, sociálně patologické jevy, zájmovou činnost a volný čas. Má práce by však ztratila smysl i odbornost, kdybych tvrdil v jejím úvodu, že za vším špatným jsou peníze. Ona „neviditelnou ruku trhu“ ovšem skutečně tvoří několik nemorálních prstů, které žijí na úkor kvality života a slabostech lidí. Nezajímají je osudy jedinců, rodin a ani společnosti. Jde jim pouze o jejich blaho. Celý vyspělý svět tomuto přihlíží. Díváme se, jak se z různých příčin ničí jedinci bez rozdílu věku, postavení, vzdělání a společenských tříd. Sledujeme jak se zde rozvíjí alkoholismus, gamblersství, drogová závislost a kriminalita s tím spojená. Přihlížíme tomu, jak naši společnost nevhodně ovlivňuje zábavní průmysl. Nezajímá nás stav ekologie, zdraví a úroveň života. Neříkáme ani nic tomu, že mizí morálka, slábne vztah k autoritám, rozpadají se rodiny a celá společnost.

Cílem této práce je přiblížit problematiku vybraných sociálně patologických jevů v závislosti na volnočasové aktivity a zájmovou činností. Pokusím se vysvětlit, že vhodným trávením volného času můžeme společenským problémům předcházet. Možné způsoby trávení volného času nastíním nejenom v historickém, ale i současném kontextu. V praktické části se budu věnovat skutečnému stavu a názorům týkajících se problematiky volného času a sociálně patologických jevů.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 HISTORIE VOLNÉHO ČASU

V oblasti historie je možné vycházet ze dvou rovin. Můžeme rozlišovat **obecnou oblast historie**, což je vývoj volného času a oblast odbornou, která zahrnuje přímo **historii pedagogiky volného času** a zabývá se jejími důležitými etapami. Volný čas se pochopitelně utvářel dlouhá staletí a souvisí se vznikem vývojem lidstva. Jeho úroveň je dána jak znalostmi lidí, tak jejich aktuálními možnostmi. Zatímco znalosti podléhají modernizaci světa, možnosti lidí nejsou s tímto naprosto vázané. Možnosti jsou spojeny zejména s ekonomickou stránkou člověka a jeho postavením ve společnosti. Můžeme zde brát v úvahu i stav jedincova mentálního a tělesného zdraví, které má významný vliv na to, jak může volný čas trávit.

Ekonomická stránka nezahrnuje pouze aktuální množství prostředků použitelných k volnočasovým aktivitám. V dávných i nedávných dobách trávili obyčejní lidé velkou část svého života prací. Práce jim zajišťovala obživu. A právě to, jak se o sebe dokázali postarat, zobrazovalo jejich ekonomickou sílu. Průměrná délka pracovního zatížení se postupem času snižovala. Jak trávil svůj volný čas před 100 tisíci lety člověk neandrtálský? A jak byl dlouhý? Archeologické nálezy nám dokazují, že ani pravěcí obyvatelé netrávili život pouze lovem, obživou a výrobou jednoduchých kamenných nástrojů, ale účastnili se náboženských rituálů, měli své hračky a malovali uhlíky na stěny jeskyní. Je logické, že nemohli trávit svůj volný čas tak, jak jej tráví lidé dnes. Nedosahovali znalostí dnešních lidí a proto nemohli mít ani jejich nejzákladnější možnosti. Dá se však předpokládat, že si i předchůdci dnešního člověka ve svých tlupách ve volném čase hráli a bavili se.

Modernizace a socializace lidstva postupně zajišťovaly nové a nové znalosti a možnosti v životě člověka. Nižší společenského postavení odepíralo rovnoměrné možnosti v užívání výtvarných dobytých. Proto venkovský obyvatel, nebo dokonce otrok nebyl schopen trávit svůj volný čas příliš zajímavě. Domníváme se, že šlo především o regeneraci sil na další práci. Avšak už i v dobách antického starověku žili natolik urození a vzdělaní lidé, kteří dokázali svůj volný čas věnovat umění, sportu a jiným vědním oborům. Měšťanstvo té doby navštěvovalo velká divadelní představení, gladiátorské zápasy a jiné formy zábavy.

1.1 Obecně o historii volného času

Jak trávili dříve lidé svůj volný čas, je možné nalézt v knihách, zejména pak v kronikách, legendách, beletrii, ale i jiných literárních útvarech.

Dobry příklad o životě středověkého sedláka nám vytvořil archeolog Zdeněk Smetánka (In Pávková et al., 1999, s. 20-21) v díle nesoucí název „*Legenda o Ostojovi*“. Děj se odehrává v 1 ½ 12. století nedaleko od Prahy. Archeolog na základě vědeckého bádání vytvořil rozvrh dne poddaného sedláka. Z jeho pramenů vyplývá, že Ostoj, až na výjimky, které tvořily neděle a svátky, po většinu dne pracoval. Konkrétně měl práci vykonávat 14-16 hod. denně, tudíž byl vzhůru 18-20 hodin denně a spal 4-6 hodin. V zimě pracoval méně, asi 12 hodin denně a spal 8-10 hodin. V zimním období se mu vytvořila 2 až 4 hodinová časová rezerva, kterou mohl využít k hodnotnějšímu trávení svého volného času. V této době se setkával a komunikoval s jinými lidmi a rozšiřoval si svůj obzor. Existují náznaky, že i Ostoj znal hry a ty také využíval. Volný čas o nedělích a svátcích byl převážně tráven při oslavách pohanských, později i křesťanských, svátků a obřadům a věnován jiným rituálům a slavnostem. Slavnosti velmi často souvisely s kalendářním koloběhem, prací a zemědělskými činnostmi. Ani děti neměly mnoho volného času, neboť musely od velmi nízkého věku pracovat s rodiči. Práce souvisela se zajištěním živobytí, která byla důležitá pro samotné přežití. Pokud jim to čas dovolil, scházeli ve skupinách a věnovaly se různým společným hrám, navazovali partnerské vztahy a často se v mládežnickém věku oddávali hrám s erotickým nádechem. Tak jak je ve zmíněné knize popisován život Ostojův, stejně tak náročný byl život venkovského lidu ještě před dvěma sty lety.

K dobám středověkým se vztahuje i následující úryvek, který mapuje, jak trávili volný čas urozenější lidé. „*Dlouhou chvíli zkracovali si buď honbou, buď dohlédáním k hospodářství aneb všelikými zábavami a hrami, zvláště tenkrát, jestliže milí hosté přibýli. K zábavám přičísti lze tanec, kterýžto bychom my vlastně jen procházkou nazývali. Nejpodobnější asi byl čtverylce naší, neb pán pojav jednu neb dvě paní za ruku, chodil s nimi po síni, zvolna střevícemi neb škorňemi po zemi šoupaje, takt k tomu se dával buď hudebními nástroji, však nikoliv hřmotnými (na příklad jedním hudcem a jedním pištcem), neb zvláštní písni skočnou, kterouž ovšem první z tancujících neb celá společnost zapěli.*“ (Sedláček, 2001, s. 94)

O tom, jak se lišila zábava chudých vesničanů, měšťanů a urozeného panstva je dobře popsáno např. v románech Boženy Němcové. (Pávková et al., 1999, s. 22)

Ponechme ale doby středověké, či humanisticko-renesanční a přesuňme se do století 18. až po století současné, 21., které jsou pro nejdůležitější.

V dobách, kdy se v našich zemích stala **povinná školní docházka** zažitou záležitostí a výrazně se mění struktura a potřeby života (zkrátila se pracovní doba, byla zrušena roboty, vzniklo volební právo), vyvstává potřeba po profesích, které by se věnovaly dětem po skončení vyučování. V těchto dobách už děti neměly povinnost odvádět velký podíl práce, jako dříve. Hlavně ve městech se stávalo, že se z dětí, vlivem nedostatečné péče o volný čas, stávali „nezbedové“ a „škodlivé živly“. Pro zlobivé děti byly budovány tzv. „útulky“ a zde se je snažili převychovat. Brzy ovšem vládnoucí představitelé zjišťují, že je resocializační péče velmi nákladná a dětí s podobnými problémy razantně a rychle přibývá. Vystupuje tedy zájem o rozvoj nových stránek osobnosti. Začínají se rozvíjet umělecká a tělesná výchova, pobyty v přírodě, rukodělné činnosti a vznikají hnutí škol i dobrovolných sdružení dětí a mládeže. V tomto období je možné zaznamenat počátky profesionálnější podoby výchovy ve volném čase. (Pávková et al., 1999, s. 22)

Hlavně v **18. a 19. stol.**, kdy je výrazně modernizován průmysl, vzniká velký prostor pro volný čas i lidem s nižším postavením. Jejich volný čas neplní už jen funkci regenerační, ale začínají se výrazněji zajímat o vzdělávání v oblasti hudby, divadelnictví a věnují se také tělovýchovným dovednostem, zakládají spolky a pořádají různé slavnosti, rodí se čtenářské kluby a dělnické domy. To už se dostáváme skutečně do mladé historie našeho území, kdy se začínají stavět a využívat sokolovny, dělnické domy a jiné zařízení, které neslouží jenom k tělovýchovným účelům. Využívají je bok po boku všechny generace. Mládeži a těm nejmenším se otevírají po celém vyspělém světě kluby a sportovní zařízení, které většinou působí při školách. Také se budují, nejenom pro děti z měst, dětské zahrady, kolonie a letní tábory. (Pávková et al., 1999, s. 23-24)

Po 1. světové válce se evropské státy začínají pomalu formovat a do dvou politických táborů. I trávení volného času je ovlivněno politickým vývojem. Mezi dvě oblasti realizace volného času patří střední a západní Evropa a na druhé straně stojí zejména Sovětský svaz. U obou rivalů se do volnočasových aktivit začínají vkládat státní útvary. Na západě jsou volnočasové aktivity podporovány svobodně, ovšem na východě se vytváří

monopolní „bez-alternativní“ zájmová organizace založená na ideologii státu. Na západě jsou nadále budovány kluby, domovy mládeže a kultury, ubytovny mládeže, prázdninové kolonie, tábory, tělocvičny a nové druhy sportovišť. Za zmínku stojí také fakt, že ve 20. letech 20. století vzniká na území Německa oficiální obor „Pedagogika volného času“. Východní část Evropy již v této době ovlivňuje socialistická ideologie natolik, že se dochází ke kontrole i volnočasových aktivit obyvatel. Přestože neexistují alternativy v organizovaných formách trávení volného času, i tak dochází k zaznamenávání pozitivních výstupů, které souvisí s velkým pokrokem ve vzdělávání obyvatel, gramotnosti a zvyšováním životní a kulturní úrovně. Doposud jsou obyvatelé Sovětského svazu ve zmíněných oblastech oproti ostatním Evropanům velmi zaostalými. V Sovětském svazu vznikají domy pionýrů, mládeže, mladých přírodovědců, techniků a turistů, dále stadiony, dětské železnice, odborářské domy kultury, rodí se tělovýchovné, sportovní a další společenské organizace. Všechny zařízení musí fungovat dle stanov a pod kontrolou tehdejší vládnoucí garnitury. (Pávková et al. 1999, s. 24)

Po vzniku a za existence **První republiky**, tedy našeho Československa, zde v nadšení dochází k rychlému celospolečenskému vývoji, které bylo „podpořeno“ předchozím útlakem z Vídně. Podpora mimoškolních a mimopracovních aktivit je realizována souběžně. Zařízení jednotlivých organizací jsou převážně pro využití všech generací. Stále je zaznamenán rozvoj tělovýchovné a sportovní oblasti, budují se letní tábory a nadále se sdružují děti a mládež. Volnočasové aktivity nepodporuje pouze stát, nýbrž i dobrovolná sdružení. (Pávková et al., 1999, s. 24-25)

Školy v přírodě jsou v Evropě zejména pro děti z měst, v popředí zájmu. Nejedná se však jen o školní činnost, ale také i trávení volného času dětí v přírodě. V roce 1929 vydává svou knihu s názvem „*Dětská farma*“ náš významný spisovatel, pan Eduard Štorch. Ten si v ní posteskl po tom, že se u nás o tomto „dobrém projektu“ pouze mluví a nic nekoná. První škola v přírodě, resp. lesní škola, v této modernější podobě vznikla v Německu, nedaleko Berlína, v roce 1904. Zlepšení zdravotního stavu dětí bylo údajně vidět hned po ročním fungování školy. Československo nechce tuto myšlenku podpořit. Neúspěšný je pokus v roce 1907 v Kostelci nad Orlicí i 1927 v Domštátu na Olomoucku (dnes Domašov nad Bystřicí). Typicky „českou zkušeností“ je podle Štorcha také pokus sociálního úřadu v Praze o vybudování sadové školy v Kinského zahradě, kdy ji nakonec zruší školské úřady, protože se dle jejího názoru úřad sociální vměšuje do oblasti, která ji nepřísluší. Po-

sledním pokusem byl tedy pokus samotného Štorcha, který v roce 1929 buduje na Libeňském ostrově v Praze tzv. „Dětské farmu“. Tu vytvořil ze svých vlastních zdrojů, resp. za peníze, který utržil prodejem své rozsáhlé archeologické sbírky Národnímu muzeu. Česká pedagogická literatura označuje Dětskou farmu jako „eubiotickou školu“. I tato škola je však po několika letech existence na základě úřední moci zrušena. (Machytka, 2005)

První škola v přírodě byla zbudována mnohem dříve. Bylo to už ve 14. století. O ní je možno se dočíst v dalším podkapitole historické části mé práce.

Opustíme li nedoceněnou snahu Eduarda Štorcha a dalších o vytvoření škol v přírodě u nás, pochopitelně se musíme vrátit na časovou osu volnočasového vývoje. Dalším letným mezníkem je období druhé světové války a období poválečné.

Ve **2. světové válce** je na našem území tlumena většina doposud fungujících organizací a jsou přetvářeny na základě ideologií fašistů. Po válce je vytvářena velká snaha státní politiky o podporu mladé generace a celé společnosti. Souvisí to s celkově rychlou obnovou, a další rozvojem institucí. Politická orientace Evropy, která púlí tento kontinent, opět výrazně zasahuje do způsobu trávení volného času obyvatelstva. Můžeme hovořit o socialistické Evropě, která sjednocuje Sovětský svaz a přidružené země včetně Československa, a o nesocialistické části, tedy státech západní Evropy. Západní část Evropy podporuje a rozvíjí soustavy hřišť, herní prostory, zařízení tělovýchovy, sportu a turistiky, střediska volného času dětí a mládeže, domy mládeže a kultury, letní tábory apod. K velkému technickému rozvoji a vybavenosti dochází v muzeích, galeriích, zoologických zahradách, planetáriích, parcích zábavy a dobrodružství atd. Kromě aktivit jednotlivých států západní Evropy, ať už formou organizování a financování volnočasových aktivit, či formou legislativních kroků, vznikají také alternativní a neformální hnutí mladých lidí. Zmiňované hnutí si svou nespokojeností k současnému stavu vynucují pozornost existujících institucí volného času. Velká část z nich na nové požadavky reaguje a dochází k úpravě nabídky. Socialisticky uvažující část Evropy pokračuje v dosavadních šlépějích a výrazně kontroluje aktivity a organizace spojené s volným časem a jejich existenci spojují s výchovou socialistické ideologie. Organizace se věnují jak dětem tak mládeži. Řada z fungujících organizací jsou tzv. „dobrovolně povinné“. Tímto „zneužitím“ pedagogického působení na děti a mládež v činnosti školní i mimoškolní si představitelé socialistických a komunistických myšlenek vytváří snahu o propagaci ideologie a udržitelnost moci. V tomto období vznikají domy a odborné stanice a také denní zařízení pro děti pracujících rodičů, které spadají pod

působnost škol. Nejsou to jen školní družiny a kluby, ale také školní internáty a lidové školy umění, které zaznamenávají v 60. letech 20. století velký rozmach. Přes socialistickou propagandu jsou i u pedagogů v západních zemích obdivovány domy dětí a mládeže, které nabízí širokou nabídku zájmové činnosti a působí tak citlivě k osobnosti dítěte, které si může svobodně vybrat činnost nejenom pro svůj volný čas, ale v mnohých případech i pro budoucí profesní život. Pokud si odmyslíme ideologii obou částí Evropy, zjistíme, že zde dochází obdobné nabídce aktivit. (Pávková et al., 1999, 25-27)

Ujednacení postupu v pedagogické působnosti na děti a mládež ve světě je zaručen v dokumentu OSN „*Deklarace práv dítěte*“ z 20.11.1959, která mimo jiné říká: „*Dítě má nárok na vzdělání, které má být bezplatné a povinné, alespoň v začátečních stupních. Má mu být poskytována výchova, která pomáhá zvýšit jeho všeobecnou kulturní úroveň a umožní mu na základě stejných příležitostí rozvíjet jeho schopnosti, úsudek a smysl pro morální a sociální odpovědnost a stát se tak platným členem společnosti.*“ (OSN, 1959, s.1)

Druhá polovina 20. století přináší, přes veškerou snahu, životní problémy mladé generace, které souvisí zejména s krizí rodiny, nezaměstnaností, pozvolným rozpadem společnosti a jejich vztahů a nárůstem užívání drog. Mládež se sice chce v době dospívání odtrhnout od své rodiny, ovšem stále více se na ní prodlužuje její závislost. Ve větším měřítku se rozvíjí neformální hnutí mládeže, které je ovlivňováno masovými sdělovacími prostředky. Přes mnohé snahy o transformaci a odstátnění institucí volného času. ustupuje zájem o využívání vybudovaných zařízení. ať už organizovanou či neorganizovanou formou.

Po rozpadu socialistického bloku a bipolární politiky evropských států se sice sblíží a sjednocují podmínky ve všech státech Evropy, ale i tak se musí vycházet z vlastních podmínek a zkušeností. Ve volném čase vzniká konkurenční boj o přízeň veřejnosti. Z tohoto důvodu je důležité, aby se některé organizace přetransformovaly. Nabídka služeb je rozšiřována i na nové cílové skupiny, mezi které můžeme řadit např. handicapované osoby. Odstátnění organizací volného času přináší problémy spojené s financováním a samotnou existencí. S přílivem problémů mládeže se jednotlivá zařízení dostávají do velmi náročného prostředí, ve kterém rostou potřeby mladé generace a celé společnosti. Neuspokojování potřeb přináší velký rozmach sociálně patologických jevů. (Pávková et al., 1999, s.27-28)

1.2 Významné mezníky pedagogiky volného času

Rozdíl mezi volným časem a pedagogikou volného času je jednoduchý. Jak jsme si již uvedli, historie volného času a je v podstatě tím, jak se svým volným časem lidé nakládali v určitých historických obdobích. Pedagogika volného času je dílčím oborem pedagogiky. Do historie pedagogiky volného času zařadíme konkrétní významná období a osobnosti, které měly vliv na další rozvoj této vědy a prožívání lidstva. Odkud začít? Antické období můžeme zmínit jako počátek vyspělejší pedagogiky, včetně pedagogiky volného času, která je jako dílčí obor uznána až mnohem mnohem později.

1.2.1 Antika

Sokrates, Platón a Aristoteles patří mezi nejvýznamnější osobnosti **antického Řecka** (5.-4. století př. Kr.) nejenom v oblasti filozofie, ale také v oblasti výchovy a pedagogiky. Většinu obyvatel tehdejších městských států starověkého Řecka tvořili státní otroci. Ti tvořili až 90 % obyvatelstva. Svobodní občané byli pro život, a pro udržitelnost fungování státního zřízení, vychovávali fyzicky, resp. vojensky, což zahrnovalo výchovu tělesnou a brannou. Posléze je zaznamenáván rozkvět umění, filozofie, věd, mravní výchovy a dalších odvětví. Hlavně **Aristoteles** se věnuje volnému času. Podle něj ke třem složkám duše patří i tři základní složky výchovy. Těmito složkami jsou: tělesná výchova, mravní výchova a rozumová výchova. Aristoteles usiluje o propojení těchto tří oblastí do jedné, protože právě taková forma může být důležitá pro správný život jedince. Aristoteles se zabývá tématy, které se využívají ve volném čase a které jsou taktéž důležité pro následné zapojení svobodných obyvatel do řízení státu. (Jůva, 1995, s. 6-7)

V **antickém Římě** byla cílem výchovy u svobodných obyvatel zejména výchova v bojovníka a zemědělce. Od 6. století př. Kr., kdy vzniká republika, přebírají školství po vzoru Řecka a následně navazují i na Aristotela. Věnují se výchově elementární, gramatické a rétorické. Později se též vyučují matematické a umělecké předměty. Co se týká volného času, nejvíce se její výchově v Římské říši věnovali pedagogické osobnosti **Seneca** a **Quintillianus**. Seneca hovoří o výchově jako o přípravě pro život, proto dbá zejména na mravní stránku a také klade důraz na to, co má svobodný člověk dělat ve volném čase a jak se má v životě chovat. Seneca i Quintillianus žijí v letech blížící se nástupu křesťanské víry. I v Řecku a Římě dochází k postupnému přijetí křesťanství a tedy změně kultury obou říší. Se změnou náboženství souvisí i odlišné chápání výchovy. S novodobou křesťan-

skou filozofií přichází ve 4. století n.l. i **Augustinus Aurelius.**, který je také považován za významnou osobnost pedagogiky. (Jůva, 1995, s. 8-9)

1.2.2 Středověk

Od 5-6. století jsou zaznamenávány **první středověké školy**. Školy jsou církevního charakteru. Následně nastupuje rozvoj škol klášterních a v místech sídlících biskupů se budují školy katedrální. Pro zajištění silnějšího vlivu na širší vrstvy obyvatel, vznikají školy farní. Mimo náboženství se vyučuje sedm svobodných umění, kterými jsou gramatika, rétorika, dialektika, aritmetika, geometrie, astronomie a múzika. V pozdním středověku dochází k zakládání civilních městských škol, jenž se věnují hlavně praktickým dovednostem, jako je zpracování vlny, zbrojířství, lodní plavba, zemědělství, lovectví, lékařství a divadelnictví. V tomto období se ve světě zakládají také **první vysoké školy**, včetně Karlovy univerzity v roce 1348. (Jůva, 1995, s. 10-11)

Když pomineme ideologickou zabarvenost křesťanské víry, její propagaci a snahu udržitelnosti svého postavení ve světě, je její přínos ve vzdělávání lidí skutečně velký. O tom, že měla lidmi přijatá křesťanská víra vliv na způsob trávení volného času, již v dobách, kdy ještě nevznikaly přímo křesťanské školy, hovoří jedno z přikázání „Desatera“, které říká (Katechismus, 2002): *„Pamatuj na den odpočinku, že ti má být svatý. Šest dní budeš pracovat a dělat všechnu svou práci. Ale sedmý den je den odpočinutí Hospodina, tvého Boha. Nebudeš dělat žádnou práci ani ty ani tvůj syn a tvá dcera ani tvůj otrok a tvá otrokyně ani tvé dobytče ani tvůj host, který žije v tvých branách. V šesti dnech učinil Hospodin nebe i zemi, moře a všechno, co je v nich, a sedmého dne odpočinul. Proto požehnal Hospodin den odpočinku a oddělil jej jako svatý.“*

1.2.3 Renesance

V renesančním období je zaznamenáván velký rozvoj přírodních věd, filozofie i kultury. Dochází k celkovým změnám v poznávání a chápání světa. U řady lidí se mění i samotný přístup k životu a jsou obnovovány antické myšlenky. U většiny představitelů renesanční pedagogiky převládá názor, že se vzdělávání vzdaluje od běžných potřeb života a zdůrazňují proto návrat k tomu, co je pro život důležité. V popředí názorů stojí i snaha o fyzický rozvoj. (Jůva, 1995, s. 11)

Ve 14. století se pokusil o netradiční způsob výuky s renesančními principy Ital **Vittorino da Feltre**, který buduje nedaleko města, uprostřed přírody na břehu jezera tzv. „Dům radosti“. Zde vyvíjí snahu skloubit netradiční způsob výchovy svých žáků s krásným a harmonickým prostředím. (Jůva, 1995, s. 11)

S obrazem komplexní výchovy, ve které jsou zakomponovány všechny důležité předměty, včetně umění, tělocviku, ale i pracovní a zemědělské výchovy apod. přichází v 16. stol. italský filozof a sociální utopista **Tommaso Campanella**. (Jůva, 1995, s. 12-13)

Campanellovu myšlenku později zdokonaluje Jan Ámos Komenský. Než se však přiblížíme k tomuto velikánu pedagogiky, zastavíme se ještě u další důležité etapy volnočasových aktivit.

1.2.4 Jezuité a J. A. Komenský

V 16. stol. zaznamenáváme rozvoj a vliv tzv. Jezuitských kolejí, označovaných také jako **Jezuitské školy internátního typu**. Ty poskytují střední a vyšší vzdělávání. Řád těchto škol vydaný již v roce 1599 je na tuto dobu tak vyspělý, že ve stejné podobě platí až do 19. století. Mateřský jazyk se užíval jen v nejmenších třídách. Později se vzděláním přecházelo k užívání latiny jako jediného přípustného jazyka. Latina je společně s náboženstvím hlavním předmětem. Vyučuje se zde také již známé „sedmero svobodných umění“. Ubytováním svých žáků chtěli učitelé–kněží snížit rušivé elementy a přejít na maximální úsilí pro studium. Rozvíjí se tělesná výchova (jízda na koni, šerm, plavání a jiné dovednosti). Oblíbeným prostředkem se stávají didaktické a divadelní hry. Při vyučování se používají názorné pomůcky. Šestiletá školní docházka byla velmi pečlivě rozpracovaná na jednotlivé dny a hodiny. Mimoškolní aktivity, které si mohl žák svobodně vybrat, velmi pozitivně prezentovaly školu na veřejnosti, s čímž o ni pochopitelně rostl i zájem. Hry, vystoupení a divadelní představení často kopírují roční období a různé, nejenom církevní, svátky. (Jůva, 1995, s. 14)

Jedním z významných členů protestantského uskupení Jednota bratrská a nejvýznamnější osobností naší i světové pedagogiky je **Jan Amos Komenský**. Jeho vzdělávání bylo realizováno na protestantských školách, i proto se pravděpodobně staví reformátorsky ke katolické církvi. Přes veškeré jeho pedagogické díla, novodobé myšlenky a postupy, pozastavíme se u tohoto velikána pouze v otázce volnočasové. Komenský nepoukazuje

totiž pouze na vzdělávání ve školách, ale důkladně se věnuje i péči o trávení volného času a rodinném zázemí. Komenský se staví na odpor proti lenosti obyvatelstva, vyžaduje po rodičích, duchovních i školách, aby spolupracovali a věnovali se volnému času svých dětí. Až kuriózně detailní dílo, určené žákům, učitelům i vychovatelům, „*Zákony školy dobře spořádané*“ se věnuje životu na internátě, volnému času a hře. Komenský se věnuje praktickým, které jsou známé i u řeholníků Tovaryšstva Ježíšova, tedy na Jezuitských školách. Jedná se o divadelní hry, které žáci hrají a prezentují rodičům a celé dostupné veřejnosti : Volená činnost plní funkci výchovnou, volnočasovou, didaktickou, motivační a propagační. Ve svých dílech pojednává o výchově v rodině a jejich možnostech trávení volného času. (Přadka, 2002, s. 22-25)

J. A. Komenský (1964, s. 39) o dětské hře říká: „*Lépe jest hráti než zaháleti, nebo ve hře vždy se něčím mysl zanáší a často i brousí. A tak zavozovali dítek v práci nebude nesnadné, když sama příroda k tomu je vede, aby vždycky něco dělaly.*“

1.2.5 J. H. Pestalozzi a G. Bosco

Konec 18. a 19. století poznamenávají v pedagogice volného času dvě osobnosti. Jsou jimi švýcarský pedagog a vychovatel **Johann Heinrich Pestalozzi** a italský katolický kněz a vychovatel Giovanni Bosco. Jan Jindřich Pestalozzi je považován po Komenském jako nejvýznamnější postava v moderní světové pedagogice. Je označován za nadšence, neboť do svých projektů vkládá své úspory a shání peníze od bohatých dárců. Peníze investuje do výuky a péče chudých, potulných, žebravých dětí a sirotků, zejména válečných, kterých bylo po Napoleonských válkách mnoho. Pestalozzi se je snaží naučit tomu, co budou v životě potřebovat, aby se o sebe v dospělosti dokázali postarat. Důraz klade zejména na praktičnost, humanitu a přírodu. Ve svých dílech naráží vlastnosti dobrého pedagoga a vychovatele. (Přadka, 2002, s. 26-30)

I **Giovanni Bosco** se věnuje chudým a opuštěným dětem a mládeži přicházející v druhé polovině 19. století do moderního Turína, kde hledají práci. Hlavními znaky jeho práce jsou analogie s výchovnou rodinou, preventivnost ve výchově, princip radosti při výchově, spolupráce a pomoc ve společnosti, cit, individuálnost a praktické zaměření. Jeho myšlení je hluboce spojeno s katolickou církví, proto se i výchova spojuje s náboženskou ideologií. Bosco klade důraz na četbu, hru na hudební nástroje, divadlo, zpěv, rozmanité

sporty, vycházky, výlety do kraje apod. Don Bosco byl zakladatelem Salesiánů, jejichž domy a služby fungují dodnes. (Přadka, 2002, s. 33-35)

1.2.6 Woodcrafterské hnutí

Dalším mezníkem v dějinách pedagogiky volného času je zcela jistě činnost rodilého Angličana **Ernesta Thompsona Setona**. Setona od mládí přitahovala příroda, která ho také přivedla k malířství. Ilustroval zejména přírodovědnou literaturu. Pobýval na různých farmách v Kanadě, kam se jeho rodina přestěhovala již v jeho předškolních letech. Poznává přírodu ve Spojených státech a pobývá také v Novém Mexiku. Jeho láskou byly knihy o Indiánech. Proto četl autory jako je J. F. Cooper a D. H. Thoreau. Díla těchto spisovatelů znaly široké masy dětí a mladých mužů. Seton později sám vydává mnoho děl po celém světě. Zlom v jeho zaměření nastal na začátku 20. stol., kdy motivoval k založení prvního woodcrafterského kmene partu mladíků, která byla postrachem jeho pozemků. „Woodcrafterskému hnutí“ se věnuje až do smrti. Jeho hnutí se orientuje na přírodu (znalost přírody, živočichů a rostlin), pořádá vycházky, táboření, výlety, má svou samosprávu, hrdinné ideály, hodnocení za výkony a jiné zásady, které sounáleží s přírodou. Inspiraci i pro tuto činnost hledá v Indiánech, jejich životě, moudrosti, kultuře, statečnosti, lásce a šetrnosti k přírodě. Veškerá činnost je proložena hrami, rituály, hudbou a zpěvem, ale také všudypřítomnou prací a ekologickými aktivitami. V historii mimoškolní výchovy jsou Setonovy aktivity prvním rekreačním programem. Seton publikuje v různých časopisech pro rodinu, ve kterých hovoří o otázkách ve výchově a léčebných silách přírody. Jeho činnost se zasluhuje i o zakládání národních parků a rezervací. Mnoho Setonových myšlenek je obsaženo v „konkurenčním“ skautingu, který je též velmi důležitou érou v pedagogice volného času po celém světě. (Přadka, 2002, s. 38-46)

1.2.7 Skauting

Skauting skutečně ovlivnil celý svět. Ovlivnil řadu lidí, kteří zakládají na vlastní pěst další a další organizace podobného charakteru a které existují právě na základech Skautingu a k jeho myšlenkám se hlásí. Junák, který má v podnázvu „Svaz skautů a skautek ČR“ a který založil v roce 1911 profesor Antonín Benjamin Svojsík, je toho typickým příkladem. Základy samotného skautingu položil Angličan Sir **Robert Baden-Powell**. Ten byl zkušeným vojákem, později i důstojníkem, anglické armády. Služba v koloniích Indie a Afriky

ho nutí k vypracování určitého postupu v činnostech armádních zvědů, „scoutů“. Později se jeho příručka dostává do rukou veřejnosti, která je tímto ohromena. Proto Baden-Powell vydává knihu „*Skauting pro chlapce*“. Jeho hnutí se po Anglii rychle šíří a právě on se stává do jejího čela. (Přadka, 2002, s. 52-53)

Skaut je organizací podobného charakteru jako Setonovo hnutí a protože se mu bude tato práce ještě věnovat, posuneme se k dalším důležitým historickým obdobím pedagogiky volného času.

1.2.8 20. století

Důležitým je pro 20. století i **trampské hnutí**, které se podobná Skautu a Woodcraftu. Počátky českého trampingu jsou spojovány s přežíváním zběhlých vojáků za 1. světové války a mužů, kteří utekli a skrývají se před odvodem. Před nimi však již v okolí Berounky, Vltavy a Sázavy, tábořili Skautové. Na stejných místech se zdržovali právě trampové. Neorganizovaní a ve skupinkách se pohybující trampové chodívají, resp. utíkají, před městem do přírody na určitá místa, kde vytváří osady. Ve třicátých letech 20. století je tramping doslova obecnou módou. Majetnická vrstva tomuto stylu trávení volného času nejprve oponovala a kritizovala jej, postupně však pochopila její smysl a význam a mnohdy se začala do trampingu aktivně zapojovat. Inspirace pro tramping vychází z americké a kanadské dobrodružné literatury. Pod vlivem divokého západu a chudinského českého venkova vyráží každou sobotu masy lidí do přírody. Někteří vlakem, autobusem, ale mnozí pěšky třeba i 30 km. Určité skupiny lidé trampské aktivity kritizují a tvrdí, že jsou určeny je pro ty, kteří nejsou schopni zvládat disciplínu a náročnost v Sokolu a Skautu. Tramping je sám o sobě velmi rozsáhlou kapitolou, která je založena na základních a jednoduchých pravidlech. Těmi jsou příroda, citové prožívání, přátelství, závodění, sport, hry, hudba a zpěv, vzájemná pomoc, hrdost a skromné podmínky pro aktivní rekreaci. (Přadka, 2002, s. 62-65)

Byla zde zmíněna tělovýchovná a kulturní organizace Sokol, která je další rozsáhlou a důležitou kapitolou pedagogiky volného času u nás. Není to však jen ona. Volnočasové a zájmové aktivity provozuje ve 20. století např. Orel, Pionýr, fungují zde Hippies a jiné ekologické organizace jako např. Hnutí Brontosaurus. Všechny a mnohé další jsou důležité i pro historii pedagogiky volného času. Vzhledem k tomu, že by byla tato kapitola neúměrně rozsáhlá, nebudeme se Sokolu a Orlu ani jiným organizacím 20. století více zabývat. Na většinu z nich ovšem přijde řada v dalších kapitolách.

2 VOLNÝ ČAS A ZÁJMOVÁ ČINNOST

„Pedagogika volného času je jedním z oborů pedagogiky. Je to tedy společenskovědní obor, věda o výchově ve volném čase, teorie výchovy ve volném čase. Při práci s dětmi a mládeží školního věku se někdy používá také označení výchova mimo vyučování. Pedagogika sama je poměrně mladý vědní obor, pedagogika volného času je velmi mladá věda, která nabývá na významu přibližně od druhé poloviny 20. století. Její pojmový aparát je doposud poněkud neustálený, výklad pojmů často nejednotný. To je ostatně problém celé pedagogiky.“ (Pávková, 2008, s. 65)

Jeden z pojmů pedagogiky zní následovně (Ottova encyklopedie, 2004, s. 750): „Pedagogika, (z řec. *paidagógos* - otrok, průvodce hochů na cestě do školy a domů); je věda zabývající se výchovou a vzděláváním jedince ve všech etapách jeho vývoje, nejenom v rámci školní výuky. Řeší otázky formování osobnosti. Do systému pedagogických věd patří pedagogika obecná, didaktika obecná a obrové didaktiky, metodologie pedagogiky, dějiny pedagogiky, komparativní (srovnávací) pedagogika, pedagogika speciální, pedagogika volného času aj. Mezi nejvýznamnější pedagogy patří J. A. Komenský, J. J. Rousseau, J. J. Pestalozzi.“

Pokud jde o výchovu, můžeme ji vystihnout jako záměrné, dlouhodobé a cílevědomé působení dvou objektů, objektu vychovávajícího a vychovávaného. Toto působení se odvíjí v pozitivním směru. Záměrnost a cílevědomost nechybí ani u výchovy ve volném čase. Jedná se ovšem o specifickou oblast se specifickými cíli, jež probíhají ve specifických podmínkách. Pokud jde o samotný volný čas, odborníci vycházejí z toho, že se jedná o období odpočinku, rekreace, zábavy, zájmové činnosti, dobrovolné veřejně prospěšné činnosti, období dobrovolného vzdělávání, ale také další časové ztráty, které vycházejí z této popsané činnosti. Volný čas naopak nezahrnuje povinnosti, které vycházejí ze zaměstnání, péče o rodinu a domácnost a činnosti, které vyplývají ze zajišťování biologických funkcí a veškerý čas s tímto spojený. I volný čas má mnoho výkladů, ale z výše uvedeného se dá, dle mého názoru, jeho význam dobře chápat. Volný čas dětí a mládeže se od volného času dospělých liší zejména rozsahem, obsahem, mírou samostatnosti a závislosti a nezbytností pedagogického ovlivňování. (Pávková, 2008, s. 65-67)

Výchova a volný čas se dá vystihnout třemi způsoby:

- rozvíjí schopnosti pro vhodné prožívání volného času,
- zahrnuje specifické podmínky výchovy, které závisí na dané etapě lidského života a jsou svobodným rozhodnutím daného jedince a
- zahrnuje aktivity, či instituce, metody a formy jako prostředky výchovy.

Odlišnost mezi těmito třemi druhy spočívá v tom, jestli se klade důraz na výchovné cíle, podmínky nebo prostředky výchovy. Využívání volného času současně obsahuje cíle, podmínky i prostředky současně. (Pávková, 2008, s. 67)

2.1 Funkce, cíle podmínky a prostředky výchovy ve volném čase

Volnočasová výchova má své zvláštní výchovné funkce, cíle, podmínky i pedagogické prostředky. Co se týká funkcí výchovy ve volném čase, tak můžeme uvést, že je lze rozčlenit na **funkci výchovně-vzdělávací, zdravotní, sociální a preventivní**. Jejich užívání a zaměřenost závisí na konkrétních druzích a ideologiích jednotlivých zařízení, které se výchovou ve volném čase zabývají. Rozdílnost v důležitosti a významu je zaznamenávána i z hlediska historického. Zpočátku šlo zejména o hlídání dětí, aby se zamezilo nežádoucího chování, proto bylo základní funkcí prevence a socializace. Později se zjišťuje, že pokud se působí cíleně na osobnosti a je využívána funkce výchovně vzdělávací, má to i zdravotní, sociální a preventivní výsledky. Právě **výchova a vzdělávání ve volném čase** je v současné době považováno za prioritu. Hlavním požadavkem, který je zahrnut v této funkci, je záměrné a cílevědomé formování osobnosti jedinců, aby tak docházelo k naplňování reálných cílů, za pomoci vhodně vybraných pedagogických prostředků. Výchova ve volném čase má uspokojovat a kultivovat potřeby a usměrňovat zájmy, které musí dále rozšiřovat a prohlubovat. Výchova má za úkol i rozvoj schopností vychovávaných jedinců. Podle zmíněných podmínek se dají vytvořit činnosti, které budou vhodné k využívání volného času všemi generacemi. Motivací a realizací žádoucích činností dochází k získávání vědomosti a dovedností a k naplňování významu celoživotního vzdělávání. (Pávková, 2008, s. 70)

I **funkce zdravotní** tvoří velmi významnou oblast výchovy. Je důležité, aby se podporoval zdravý tělesný, duševní i sociální vývoj. Vyváženost režimu dne závisí na lidském biorytmu a individualitě každého člověka. Vyváženost vychází se ze základního pochopení, že po práci přichází odpočinek a po duševních činnostech přicházejí činnosti tělesné. Pro vyváženost se doporučuje, aby docházelo ke střídání individuálních a skupinových činností

a nedostatek pohybu se střídá s pohybovými aktivitami na zdravém vzduchu. Se zdravým životním stylem a souvisí i hygiena a výchova ke zdravým stravovacím návykům. K jejími prvky patří tělesná a osobní hygiena, složení a množství jídla, denní režim jídla, stravovací prostředí, jak rychle jíme, pitný režim a odbourávání špatných návyků. Ovládání znalostí v oblasti bezpečnosti při práci je pro pedagogy volného času logicky důležitou a právní povinností, protože i takovéto znalosti součástí se zdravotní funkcí výchovy. Jak jsme již ve výčtu zmínili, další funkcí výchovy je funkce sociální, která zajišťuje péči o děti a jejich bezpečnost v době, kdy nejsou v péči rodičů. **Sociální funkci** zajišťují zejména domovy mládeže, internáty, ústavy s ochrannou výchovou, zařízení sociální péče, ale také družiny, kluby, školy v přírodě aj. Sociální funkce výchovy je obsažena i v jakékoliv jiné skupinové činnosti, kdy dochází ke vzájemnému kontaktu a jejichž členové se socializují do určité skupiny, přestože často pochází z rozdílných materiálních či psychologických podmínek. Tato společná interakce je důležitá pro chápání a motivaci, ale i pro předcházení nežádoucího chování, které se v rodině může vyskytovat. Tímto náznakem jsme se dostali k **funkci preventivní**. Ani ta není zbytečnou a podporuje obrannou výchovu před negativními jevy, kterými jsou nejčastěji různorodé závislosti, agresivita, netolerance a další druhy delikvence a kriminality. Preventivní funkce vychází z názoru, že je lepší a levnější problémům předcházet, než je později řešit. (Pávková, 2008, s. 70-72)

Každý pedagog si ve všech fázích určuje přiměřené cíle, volí prostředky, jimiž má být daných cílů dosaženo a hodnotí své působení. **Cíle výchovy ve volném čase** dělíme na obecné a dílčí. Obecným cílem je výchova jedince k tomu, aby věděl jak nakládat s volným časem, jeho rozumné využívání a chápání, jako významné hodnoty v životě. Z těchto základních cílů vycházejí cíle dílčí. Jde zejména o správný odpočinek, rekreace, rozvoj zájmů a specifických schopností, vlastní uspokojování a kultivování potřeb, dále se jedná o uspořádanost a režim dne, zdravý životní styl a podpora myšlenky celoživotního vzdělávání. Co se týče **podmínek výchovy**, ty lze rozdělit na vnitřní i vnější, neboť právě z těchto sfér je zmíněná činnost ovlivňována. Vnitřní podmínky zahrnují hlavně zvláštnosti související s věkem a individualitami vychovávaného jedince. Právě individuálnost a její rozvoj by měla být vychovatelem respektována, stejně jako správná a odpovídající volba náročnosti z důvodu schopností vyplývajících z věku jedince. Vnější podmínky obsahují prostory, materiální vybavenost, významné jedince i sociální skupiny a jejich působnost aj. I proto musí vnější podmínky odpovídat záměrům a druhům činností, které zase souvisí

s výchovnými cíly. Jednoduše by se dalo říci, že výchovné cíle se realizují za určitých podmínek a za pomoci výchovných prostředků. Ke kompletnímu chápání vymežíme ještě z oblasti poslední, kterou je **prostředek výchovy ve volném čase**. Jeho chápání má však různou obsáhlost. V nejširším pojetí jde o všechny předměty a také jevy, které jsou ve výchovném procesu využívány k dosažení výchovných cílů. Výchovné prostředky se podle potřeby člení na obsah, metody a formy a materiální prostředky. Každý z druhů má svou důležitost. Obsah výchovy, na rozdíl od obsahu vyučování, nesouvisí se závaznými pedagogickými dokumenty a odvíjí se od složek výchovy, struktury osobnosti, podílu výchovných činností, typů výchovných zařízení, z vytyčených cílů a potřeb jedinců apod. Díky nezávaznosti, danou pedagogickými dokumenty, vzniká prostor i pro vlastní tvořivost a iniciativu pedagoga, která nechává přímo na něm jakou, obsahovou stránku prostředků výchovy, při dodržení základních pedagogicko-psychologických požadavků, vytvoří. Metody a formy, či způsoby a cesty, jimiž se má dosáhnout výchovných cílů, můžeme dále dělit. Metody členíme na slovní (např. vhodný a taktně vedený rozhovor), názorné (pozorování) a praktické činnosti (vlastní aktivita jedinců). Jednou z metod, která je k dosažení daných cílů velmi významná, avšak na druhou stranu skutečně náročná, je používání odměn a trestů. Mezi formy výchovy patří hry, soutěže, vycházky, exkurze, schůzky zájmových útvarů, oddílů, tréninkové jednotky atd. V rámci prostředků výchovy, resp. užíváním forem a metod, je za nejvhodnější považována práce v malých skupinách a s individuálním přístupem. Množina materiálních prostředků zahrnuje prostory, kde k výchovnému procesu dochází, jejich materiální vybavení a finanční prostředky k realizaci výchovných cílů. Prostory a vybavení podléhají mnohým závazným podmínkám. Jde především o hygienické a bezpečnostní předpisy, výchovné prostředí, funkce a délky pobytu. Nejde však jen o vybavení budov, ale také sportoviště, místa sloužící k odpočinku a rekreaci, které korespondují s věkem lidí, jimiž je zařízení využíváno. (Pávková, 2008, s. 72-75)

2.2 Požadavky na realizaci výchovy ve volném čase

U požadavků výchovy zmiňoval pedagogický velikán J. A. Komenský postup od blízkého ke vzdálenému, od jednotlivého k obecnému, od známého k neznámému atd. Přestože je pojmenování v dnešní pedagogice jiné, princip zůstává stejný a platí i to, že požadavky zajišťují úspěšné pedagogické působení. Stanovisko neplatí jenom pro vyučování, ale i při výchově ve volném čase. (Pávková, 2008, s. 76)

Nejobecnější požadavky se označují jako principy pod něž řadíme:

- **princip demokratičnosti** - zajišťuje všem stejná práva na výchovu, včetně znevýhodněných osob
- **princip humanity** - je založen na podpoře mezilidských vztahů a na hledání lidské identity
- **princip vědeckosti** - obsahuje vědecké poznatky z pedagogiky, vlastní zkušenosti a vzory a vytváří předpoklad potřeby celoživotního vzdělávání pedagogických pracovníků
- **princip propojenosti teorie a praxe** – transformuje získávané vědomosti v praktickou dovednost vychovávaného jedince

(Pávková, 2008, s. 76-77)

Konkrétnější požadavky se označují jako pedagogické zásady, mezi něž patří:

- **zásada názornosti** - základem je smyslové poznávání
- **zásada cílevědomosti** - popisuje význam cílů obou objektů výchovně vzdělávacího procesu
- **zásada soustavnosti** - klade důraz na tvorbu výchovných systémů, jednotlivých etap a jednotnost spolupracujících pedagogických požadavků a rodičů
- **zásada přiměřenosti** - reaguje na cíle, obsah, metody a formy výchovy, kdy požaduje odpovídající náročnost k ohledu na věk i individualitu jedinců
- **zásada aktivity** - představuje určitou situaci, která vytváří snahu u jedinců a při kterých se dosáhne výchovného cíle
- **zásada trvalosti** - požaduje, aby veškeré získané vědomosti, návyky a dovednosti i vlastnosti byly pokud možno trvalou součástí života osobnosti
- **vyzdihování kladných osobnostních rysů** - stojí na základech pozitivní motivace, tedy spíše odměňovat než-li trestat

(Pávková, 2008, s. 77)

V oblasti pedagogiky volného času existují i **specifické požadavky** na realizaci výchovy ve volném čase. Mezi ně patří zejména:

- požadavek pedagogického ovlivňování volného času
- požadavek jednoty a specifičnosti vyučování a výchovy mimo vyučování
- požadavek dobrovolnosti
- požadavek aktivity
- požadavek seberealizace
- požadavek pestrosti a přitažlivosti
- požadavek zajímavosti a zájmovosti,
- požadavek citlivosti a citovosti
- požadavek orientace na sociální kontakt
- požadavek efektivity a požadavek kvality a evaluace.

(Pávková, 2008, s. 77-79)

2.3 Zájmová činnost

S volným časem souvisí také zájmová činnost. Nejvíce zájmových činností je realizováno ve skupinách, což je dáno zejména tím, že je člověk tvor společenský. Jedná se o skupiny s formální ustálenou strukturou či pevnou organizační strukturou, kdy hovoříme nejčastěji o kroužcích, oddílech, souborech či klubech nebo jde neformální skupiny jako např. volná sdružení sběratelů, fankluby apod. Vedení těchto kolektivů se ujímají nejenom pedagogové, ale také nadšenci ze strany vysloužilých sportovců, ale i těch, kteří poutají pozornost okolí a dokáží nalákat k vybraným činnostem dostatek zájemců. Doporučuje se, aby i nepedagogičtí pracovníci znali základy vedení a práce s kolektivem a nespolehali jen na své dosavadní zkušenosti. (Hájek, 2008, s. 163-164)

Co je však zájem a zájmová činnost? **Zájem** souvisí s motivací a motivace je povzbuzující aktivita určitého zaměření a projevů. Zájem je určitý druh motivační síly daného jedince, který je relativně stálý. Je to aktivačně-motivační vlastnost osobnosti. **Zájmová činnost** je dlouhodobý stav jedince zabývat se předměty a jevy, k nimž je spojen citovým vztahem a chce je blíže poznávat. Citové prožívání se vztahuje ke kladným stránkám a naopak od těch negativních se dokáže odpoutat. Zájmová činnost je rozvojem samostatnosti, tvořivosti, vztahu k autoritám a zdravým společenským aktivitám, ale je v mnohých případech i návodcem pro volbu budoucího povolání a pomocníkem uplatnitelnosti

v profesním i běžném životě. Jedinci, kteří se od svých dětských let věnují zájmové činnosti vedené školeným odborníkem, dokáží v budoucnosti mnohem lépe nakládat se svým volným časem. Zájmová činnost naplňuje jak funkci výchovnou tak i vzdělávací a je zároveň prostředníkem rozvoje osobnosti, motivace, socializace a seberealizace. Stává se časem relaxace, odpočinku, duševní i fyzické rekreace a regenerace sil. Zájmová činnost je také pomocníkem při překonávání nezdaru z určité oblasti (např. žák nemá vloh v určité teoretické rovině, ale je výborný v modelářské činnosti). Protože je zájmová činnost neoddělitelnou součástí výchovy, měli by mít jak dobrovolní, tak i profesionální pedagogové dobrý vztah k dětem, základní znalosti oboru a dovednosti v konkrétním odvětví zájmové činnosti a měli by absolvovat pedagogická školení, či vlastní sebevzdělávání. (Hájek, 2008, s. 164-166)

Se zájmovou činností souvisí také pojmy „nadání“ a „talent“. Tyto pojmy na sebe také přímo navazují. **Nadání** můžeme chápat jako přirozenou vloh, která, pokud je systematicky pěstována a rozvíjena, přechází k **talentu**. Nadání a talent však není podmínkou pro zájmovou činnost. Vlastní pílí si jedinec vytváří dovednosti nadaného konkurenta. Je pochopitelné, že do takové činnosti musí vložit více snahy a energie než nadané dítě. V zájmové činnosti, resp. ve volnočasových aktivitách, nesmí být pozapomínáno na motivační činnost a podporu, která by měla být přítomna hned v první fázi od rodičů. Zájmy se dají dělit různým způsobem a to podle úrovně, dlouhodobosti, koncentrace, společenských hodnot a dle obsahu. Obsahová část se odráží od prioritní provozované a rozvíjející činnosti. Některé zájmové činnosti nejdou zařadit, neboť je jejich rozvíjející činnost prakticky všeobecně zaměřena, tzn. že se nevěnuje pouze jedné oblasti.

Dle obsahu zájmovou činnost dělíme na:

- **rukodělné činnosti**
- **technické činnosti**
- **přírodovědné činnosti**
- **esteticko-výchovné činnosti**
- **tělovýchova, sport a turistika**
- **společenskovědní zájmové činnosti**
- **řízené počítačové činnosti**

(Hájek, 2008, s.166-168)

Řízená zájmová činnost je realizována ve formálních ustanovených skupinách nebo individuálně, ale může svými charakterem napodobovat také výuku. Pro úspěšnou práci se doporučuje propojení individuální a skupinové působení. Pravidelná zájmová činnost se organizuje zejména v kroužcích, souborech, klubech, oddílech a kurzech. Svou důležitost má však v dnešní době i možnost věnovat se spontánním neorganizovaným aktivitám na hřištích, sportovištích, v klubovnách a hernách a také počítačových pracovnách. Základy pro vhodné trávení volného času a rozvíjení zájmové činnosti by však měla skupina dětí a mládeže získávat hlavně organizovanou formou, nebo alespoň pod dohledem, aby nedocházelo k přechodnému patologickému chování a ohrožení patologickými jevy. (Hájek, 2008, s. 168-173)

Jestliže není dítě vedeno ve svém volném čase k zájmovým činnostem, je u nich, ale i u dospělých, spatřován sklon k sociálně patologické činnosti. Nenaplňování života je také v dnešním světě kompenzováno tzv. „kvazičinností“, do které zahrnujeme hraní počítačových her, gamblerství a sledování televize a nekonečných seriálů. Velká část naší populace se sama ochuzuje o vlastní zážitky a nechává se uspokojovat virtuální náhražkou zábavního průmyslu. (Hájek, 2008, s. 165) Hájek (In Hájek, Hofbauer a Pávková, 2008, s. 165) mimo jiné říká: „...zapomíná se na starou moudrost, že štěstí je vedlejším produktem vlastní činnosti. Činnost prováděná se zájmem přináší uspokojení základních lidských potřeb.“

3 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY A JEJICH PREVENCE

Již několikrát jsme v tomto textu narazili na termín sociálně patologický jev. Sociální patologii můžeme vystihnout například definicí P. Ondrejковиče (In Hupková, 2008, s. 8), která říká: „*Sociální patologie je souhrnný pojem pro označení nemocných, nenormálních, všeobecně nežádoucích společenských jevů. Patří sem i postižitelné formy deviantního chování jako i studium příčin jejich vzniku a existence*“. Z pojmu je patrné, že sociální patologie obsahuje jak vědní disciplínu, tak konkrétní oblasti nežádoucích společenských jevů. Sociální patologie patří do systému sociologických věd, resp. jde o jedno z odvětví sociologie, které se zabývají negativními jevy ve společnosti. (Hupková, 2008, s. 8-10)

Nebudeme zde zkoumat co je normální a nenormální společenské chování, nebudeme se zastavovat nad filozofickými otázkami typu, co je ještě únosné a co není, co má být sankcionováno a co tolerováno. Nebudeme se zabývat ani historií sociologie a jejími hlavními představiteli, neboť jde o velmi rozsáhlé téma. Každá společnost má svou historii, kulturu a normy od níž se odvíjí žádoucí a nežádoucí chování zakotvené v obyčejích, mravech a normách. Důležité pro tuto práci je zejména vymezení jednotlivých druhů patologických jevů, příčin vzniku a jejich prevence.

3.1 Klasifikace patologických jevů

V současné době můžeme **mezi patologické jevy a společenské problémy zařadit zejména tyto druhy:**

- **delikvence a kriminalita**
- **patologické závislosti** (alkohol, drogy, hráčská závislost, gambling, workoholismus, poruchy příjmu potravy, sexuální závislosti, patologické nakupování, ale i závislost na mobilním telefonu aj.)
- **sebevražednost**
- **šikana a agresivita**
- **prostituce a jiné sexuální deviace**
- **týrání, zneužívání a zanedbávání dětí** (tj. syndrom CAN)
- **xenofobie a rasismus**
- **extremismus**
- **bezdomovectví**

- sekty
- různé formy deviací
- záškoláctví
- a některé typy adrenalinových sportů.

(Hupková, 2008, s. 10-12)

V rámci tohoto tématu není třeba se zabývat veškerými patologickými jevy. Ani výše uvedený výčet není úplný, přesto obsahuje velmi rozsáhlou oblast. V dalších řádcích se budeme zabývat zejména delikvencí, kriminalitou a patologickými závislostmi, které se nejvíce pojí s neefektivním využíváním volného času. Vzhledem k tomu, že budeme hovořit hlavně o prevenci před vznikem patologických jevů, čímž mám na mysli **prevenci primární**, budeme se zejména zabývat skupinou mladých lidí označovaných jako teenageři, resp. děti a mládež.

Protispolečenské chování můžeme dělit podle závažnosti na **disociální**, **asociální** a **antisociální**. Disociální chování se vyznačuje mírnějším proviněním, ale nedosahuje sociální dimenze. Asociální chování již zahrnuje rozpor se společenskou morálkou a zaznamenává především neposlušnost, vzdorovitost, lži, útekářství, záškoláctví, experimentování s alkoholem, cigaretami, ale i demonstrativní protispolečenské jednání apod. Jde tedy především o takové jednání, které poškozuje jedince samotného a ne přímo jeho okolí. Antisociální chování je závažné protispolečenské chování, které můžeme označit zmíněnou delikvencí a kriminalitou. (Národní informační centrum pro mládež, 2009)

Pokud budeme chtít vymezit přímo oblast delikvence a kriminality a vysvětlit jejich rozdíl, můžeme jednoduše říci následující. **Delikvence** je širším pojmem nežádoucích činností, které porušují nejenom právní normy, ale i normy společenské. **Kriminalita** zahrnuje soubor konkrétních činů uvedených v trestním zákoně. Pokud se hovoří o kriminalitě mládeže, má se tím na mysli páchaní trestné činnosti skupinou lidí ve věku od 15 do 18 let. Delikvence v rámci psaných norem zahrnuje i přestupkové jednání a podobné chování, které ovšem nedosahuje společenské nebezpečnosti vyjádřené u trestných činů. (Národní informační centrum pro mládež, 2009)

Mládež páchá delikventní a trestnou činnost zejména ve skupině. Toto antisociální jednání je podpořeno převážně živelně a pod vlivem momentální situace. Emoční stránka převažuje v danou dobu stránku rozumovou. Vymezené nežádoucí chování je často odra-

zem ovlivnitelnosti jedinců přivozené alkoholem a drogami. Delikvence a kriminalita mládeže bývá často málo promyšlená, neplánovaná, jejich pachatelé se na ni důkladně nepřipravují, nicméně je často doprovázena silným destruktivním jednáním. Mladí lidé nedostatečně chápou hodnoty, protože nemají úroveň myšlení jako dospělí. Pokud podlehnou emoční stránce, věnují se věcem, které se jim líbí, proto např. kradou předměty, které nemají, nebo je mít nemůžou, ničí věci, aby ukázali svou sílu a schopnosti pohybu a rychlosti mladého vyspívajícího organismu. (Národní informační centrum pro mládež, 2009)

Za delikventa je označován společensky nepřizpůsobivý člověk, nebo jinak přizpůsobivý člověk, který neuznává normy a záměrně je porušuje. Nevhodné chování delikventa se projevuje nejenom ve společnosti, ale také v rodině a ve škole. J. Čubířková (2009, s. 27) říká: „*Dítě se nestává delikventem ze dne na den, jeho přeměna je výsledkem mnoha složitých reakcí.*“ Jednou z mnohých reakcí je skutečnost, že se dítě v socializačním procesu identifikuje i s antisociálními vzory, které jsou přítomny v rodině. Jako příčinu vzniku delikvence a kriminality můžeme zmínit zanedbávání výchovy, neúplnost a disharmonické rodinné prostředí, výskyt patologických jevů v rodině, neorganizování volného času dítěte rodiči, či organizování volného času špatným způsobem. Nejenom zde uvedené, **vnější příčiny**, jsou důvodem společností netolerovaného chování. Patří zde i **vnitřní faktory**, mezi které řadíme psychické a fyzické nedostatky, poškození mozku, psychopatie a jiné destrukce jedince, dále také vliv dospívání spojený s nezvládnutím prudkých fyzických a duševních změn projevujících se v pubertě. Vytyčené příčiny se zaslouhují o to, že se často z malého „raubíře“ stává „chuligán“ a následně delikvent. A jestliže se prevencí nezamezí ve stanoveném vývoji, je patrné, že se z popisovaného jedince stane nakonec i zločinec. (Čubířková, 2009, s. 26-28)

Co se týká závislostí, úvodem si musíme říct a přiznat, že každého z nás obklopuje nějaká závislost. **Závislost** jako pojem není třeba vysvětlovat. Závislosti mají svou existenci zakořeněnou bez rozdílnosti životní úrovně, společenského vývoje, či kultury. Rozdílnost je spatřována v její formě, intenzitě, důsledcích a pochopitelně v objektech závislostí (tj. na čem jsme závislí). Objekty jsou různorodého charakteru a není možné tvrdit, že nelze dosáhnout závislosti na nějakou věc. Podle konkrétního objektu ale rozlišujeme, zda se jedná o „zdravou“ závislost nebo „nezdravou“, tzn. patologickou. Nezdravé závislosti se budeme věnovat. (Pokorný, Telcová a Tomko, 2002, s. 13-14)

Podle V. Pokorného, J. Telcové a A. Tomka (2002, s. 14) je: „*patologickou závislostí* míněna každá i původně užitečná resp. prospěšná závislost, jejímž důsledkem je utrpení (fyzické i duševní) snížení a ochuzení kvality života závislostí postiženého jedince či osob v jeho okolí a zprostředkovaně pak celého společenství.“

Je chybou označovat závislé lidi jako delikventní či nemocné, protože mají svou vlastní svobodu a odpovědnost při svém rozhodování. I to, zda budou např. kouřit, je jejich rozhodnutí. Na druhou stranu musíme podotknout, že není to jen člověk sám, který může za patologické chování, ale podepisuje se na něm i jeho okolí. Návyk vymknutý kontrole se stává závislostí a ta má mnoho stádií. Jednotlivá stádia nebudeme rozebírat, nicméně, není to pouze závislost, která škodí konkrétním jedincům a jejímu okolí. Již získáváním návyků, tzv. experimentováním, s objekty patologických závislostí můžeme dosáhnout určité škodlivosti. Hovoříme-li o patologických závislostech, nemyslíme hned jeho závěrečná stádia. (Pokorný, Telcová a Tomko, 2002, s. 20)

Patologické závislosti se dělí na látkové a nelátkové (drogové a nedrogové). Ve výčtu uvedu jen ty, které jsou výrazně nezdravé a které považuji za důležité pro mou práci. Nebudu se zabývat ani jejich teorií, neboť je v základu známá. Z těchto důvodů přejdu rovnou k dělení.

Mezi vybrané patologické závislosti patří:

- **Drogové závislosti:**
 - tabakismus (nikotinismus)
 - alkoholismus
 - závislost na omamných a psychotropních látkách
- **Nedrogové závislosti:**
 - závislosti vztahující se k informačním technologiím (zejména mobilní telefon, PC a internet) a televizi
 - patologické hráčství (gambling)

(Pokorný, Telcová a Tomko, 2002, s. 5-7)

Jak jsem již zmínil, nejde jen o závislosti, ale o konzumaci samotnou, která je, hlavně pro mladé jedince, nebezpečná. Pakliže vezmeme alkohol a drogy ve spojení s neefektivním využíváním volného času dětí a mládeže, zjistíme, že se na zmíněné látky vztahuje mnoho dalších problémů a patologického chování, včetně delikvence a kriminality.

O. Fleischmann (In Danek et al., 2007, s. 89-90) uvádí další, zde ještě nezmíněný, ale častý sociálně patologický jev, který je mládeží využíván. Spadá sice do kolonky delikvence a kriminality, ale jeho zásady jsou specifické, proto ho záměrně zařazuji do mé práce. Tímto protispolečenským jednáním je vandalismus. **Vandalismus** obsahuje jednání, které je spojované s poškozováním nebo ničením předmětů, které mají určitou hodnotu. V tomto případě nerozlišujeme, zda jde o soukromý či veřejný majetek. U vandalismu se rozlišuje to, zda mu předcházela příprava jednání anebo byl bez příchodí přípravy. V rámci prvního typu mají vandalové jasný cíl a znají hodnotu předmětu, která bude ničena. V druhém případě nic neplánují a hodnotu neznají. Často jde o nevhodné hry, demonstraci síly, zahánání nudy a ventilace napětí.

Abychom zamezili patologickému chování a závislostem, bude potřeba, aby se společnost starala o své vlastní zdraví, postarat se o zdraví všeho, co společnost tvoří. Uzdravování medicínskou cestou není tím hlavním, na čem by se mělo stavět. Existuje celá řada preventivních opatření. Aby mohla být prevence účinná, musí existovat dokonalá znalost oblasti, ve které má být aplikovaná a měla by se do ní zapojit, nebo ji alespoň podporovat, velká část společnosti. (Pokorný, Telcová a Tomko, 2002, s. 20)

3.2 Prevence před sociálně patologickými jevy

„Pojem **prevence** je odvozený z lat. *praeventus*, což znamená předcházení, ochrana před ohrožením.“ (Čubirková, 2009, s. 28) To, že se **prevence** dělí na **primární, sekundární a terciární** je věc známá a to včetně definic. Můžeme ovšem poznamenat **členění prevence dle rozsahu**, do které patří:

- velkoplošná prevence – realizuje se v celostátním nebo regionálním měřítku
- skupinová prevence – věnuje se např. mládeži, popř. nějaké jiné skupině
- individuální prevence – věnuje se konkrétním jedincům

Prevence před sociálně patologickými jevy, má jeden důležitý cíl. Cílem je především tvorba souboru společenských podmínek, které budou schopny ochraňovat a odstraňovat společensky nepřijatelné chování mládeže a vystupovat proti šíření a recidivě. (Čubirková, 2009, s. 28-29)

Prevence musí poskytovat správné a pravdivé informace o daném patologickém tématu, které by měly být prezentovány přijatelným způsobem. Díky současné krizi rodiny,

jak bývá tento stav označován, je škola ideálním prostředím, kde má být prevence před patologickými jevy realizována. (Hupková, 2008, s.12)

K. Nešpor a L. Czémy (1997, s. 10-11) člení **prevenci v rámci věku** do 5 skupin a u nich pak uvádí důležité poznatky:

- **od narození do 1 roku** – závislost dítěte na dospělém člověku-matce, laskavost a přiměřená péče může přispět i v dospělejším věku, důležitost spočívá v uspokojování citových potřeb dítěte
- **od 1 roku do 3 let** – vřelost a klidnost rodičů a laskavé chování k dítěti dává dítěti najevo, že je prostor i pro jeho vůli, ale existují určité meze
- **od 3 do 6 let** – dítě se dostává do dalšího světa, je od rodičů a rozvíjí nové možnosti a vlastnosti, učí se novým věcem., autorita rodičů by měla získávat v tomto věku smysl a cíl, též je důležité vštěpovat myšlenku týkající se péče o své zdraví, vysvětlovat, že jsou v životě různé nebezpečí a těm je třeba se vyvarovat, není možné spoléhat jen na rodiče, proto se musí takovému jednání učit
- **od 7 do 12 let** - dítě se v tomto věku učí mnohým dovednostem a sociálním vztahům ve skupině, uspokojuje své tělesné a duševní potřeby, zaznamenáváme také rozvoj rozumového uvažování, dítě by mělo získávat velmi konkrétní informace. Měla by se nadále zdůrazňovat hodnota zdraví a uvědomování přání být zdravý, tato doba by měla být začátkem přímé prevence před škodami zaviněnými alkoholem, tabákem a jinými drogami
- **od 13 do 22 let** – jde o nejnáročnější období, je obdobím tělesného a duševního vývoje, vytváří a rozvíjí se schopnosti řešení problémů, rozhodování, abstraktního myšlení atd, je to období postupného oddělování se od rodiny a vytváří se předpoklady pro další samostatný život, zaznamenáváme velký vliv kamarádů a jiných vrstevníků, dospělý člověk by měl být zdrojem informací a motivačním prvkem samostatného myšlení a jednání a sebedůvěry, mezi významnou prevencí patří vrstevnické programy

Mimo výše uvedené preventivně-výchovné opatření, zmiňuje K. Nešpor a L. Csémy (1997, s. 14-27) **další důležité rady**, mezi které patří:

- **získání důvěry dítěte**
- **komunikace o patologických jevech**

- **předcházení nudě**
- **zdravá pravidla v rodině**
- **rodič jako nositel hodnot a vzor pro dítě**
- **pomoc při ochraně dítěte před nevhodnou společností**
- **posilování zdravého sebevědomí dítěte**
- **užitečné spojení (v neúplných rodinách)**

Zastavil bych se a zlehka rozvinul jednu výše uvedenou dílčí prioritu prevence. **Předcházení nudě** může zamezit tomu, že člověk sáhne po alkoholu, drogách, nebo by se mohl věnovat jiným patologickým jevům. Lenivá zvědavost, jak můžeme také nudu označit, je totiž v mnoha případech příčinou patologického jednání. Dá se udělat mnohé, abychom zmíněnému stavu předešli. Jde zejména o následující **priority**:

- posilování vazby dítěte na rodinu – důležité hlavně u starších a dospívajících dětí, je jim dána možnost spolurozhodování v rodině, ale spojená s domácími pracemi. Děti rády tráví volný čas s rodiči při společné práci, přitom se učí praktickým věcem, rozvíjí si manuální zručnost, hospodaření s penězi, péči o zdraví. Rodiče nesmí zapomínat na pochvaly, které však mají velký význam.
- povzbuzování dítěte k vhodným zálibám mimo rodinu – není potřeba být nejlepší, ale něčeho se zúčastňovat, i tak by se tato priorita dala vystihnout. Právě ti méně šikovní, kteří nebyli dříve k něčemu vedeni, často sklouznou k patologickým jevům, ale všem se dají najít nějaké zájmové vyžití, které jsou pozitivní pro jeho volný čas, ale i rozvoj. A právě, když dítěti dokážeme nalézt kvalitní zájmovou oblast, u které navíc dokáže vydržet, to je ten hlavní úspěch.
- podpora aktivního vyžití – dospívající mají genetické předpoklady k tomu, že mají velké množství energie. Pokud je podpoříme, resp. nabudíme, k aktivní činnosti typu sport, tělesná a duševní práce, zdravě se unaví a nebudou mít zájem o nezdravé volnočasové vyžití. I zde by se nemělo zapomínat na ocenění takovéto činnosti. Rodiče by ale neměli podporovat přílišné pracovní nasazení ve volném čase, které je spojeno pouze s ekonomickým ukazatelem, jako jsou např. brigády. Časté pracovní nasazení sice působí příznivě pro další pracovní tempo a vnímání hodnot, ale vy-

řazují jedince z mnohých dalších školních, mimoškolních a rodinných aktivit, což není suma sumárum úplně dobré.

(Nešpor a Csémy, 1997, s. 18-19)

3.2.1 Nízkoprahové zařízení a terénní sociální práce jako specifický druh prevence patologických jevů

V kapitole zabývající se patologickými jevy jsme narazili na několik druhů tohoto společností neakceptovaného chování. Zmíněné chování se často týká neorganizované mládeže. Pojem „**neorganizovaná mládež**“ definuje M. Svoboda (In Klíma et al., 2009, s. 56) jako: „*skupina adolescentů, kteří nejsou sami schopni řešit náročné životní situace, což u nich výsledně vede k moratoriu identity*“ (tj. zmrazení sebevědomí člověka). Neorganizovaná mládež, která je díky častému patologickému chování částečně sociálně vyloučena, získává od veřejnosti negativistickou nálepkou. Z tohoto důvodu vzniká požadavek o nápravu a záchranu členů. Neorganizovaní jedinci potřebují průvodce, jehož základem má být morální osobnost. Úkolem průvodce je napomáhání zvládnutí života jedinců. Je však zapotřebí, být vybaven i zázemím, kde se bude takováto neorganizovaná mládež scházet a bude se v ní, co možná nejlépe socializovat. Jak říká terénní pracovník M. Větrovec (In Svoboda In Klíma et al., 2009, s. 58): „*Klient si musí veškerou práci na sobě udělat sám. My mu můžeme pomáhat, podporovat, zásobovat informacemi (...), ale o tom, jak se jeho život bude dále vyvíjet a jak dopadne, si nakonec klient rozhodne sám.*“ Z uvedeného vyplývá, že základem pro nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, potažmo terénní práci, je vztah pracovníka a klienta. Kontaktní pracovník, by měl navazovat partnerský a rovnoprávný vztah, založený na důvěře. Píle a víra v úspěch je na místě, neboť vytvoření popisovaného vztahu je dlouhodobou záležitostí. (Svoboda In Klíma et al., 2009, s. 56-59)

V názvu podkapitoly jsem postavil terénní program, tzv. streetwork, a nízkoprahové zařízení pro děti a mládež (NZDM) na stejnou kolej. Jedná se přitom o odlišné tématické okruhy. Tyto okruhy však spolu souvisí, což vyplývá i předchozího textu. Dá se říct, že jde o mezistupeň mezi neorganizovaností a organizovaností, či patologickým životem a socializací.

Terénní sociální práce s dětmi a mládeží je zaměřena na mladé lidi: „*kteří se potýkají s problémem nudy, nebo jejich životní styl přináší mnohdy faktory rizikového chování. Terénní sociální práce s touto skupinou má podpůrný a preventivní charakter.*“ (Her-

zog In Klíma et al., 2009, s. 315) Cílovou skupinou je především neorganizovaná mládež. Pro streetwork jsou důležité zejména tyto fázové body:

- monitoring
- vyhledávání
- navázání a udržení kontaktu
- a výkony sociální práce

Právě výkon sociální práce nabízí odborné činnosti, které jsou poskytovány i v NZDM. Jedná se především o situační a krizovou intervenci, poradenství, informační servis klientovi, kontakt s institucemi v klientův prospěch, případová a skupinová práce, práce s blízkými osobami a zprostředkování dalších služeb. (Herzog In Klíma et al., 2009, s. 315-317)

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež dle J. Racka a A. Herzoga (In Klíma et al., 2009, s. 319): „*vyplňují bílé místo v kontaktu společnosti s dospívající populací*“. Poslání NZDM definuje oficiální dokument České asociace streetwork (In Racek a Herzog In Klíma et al., 2009, s. 320) následovně: „*Posláním NZDM je usilovat o sociální začlenění a pozitivní změnu v životním způsobu dětí a mládeže, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci, poskytovat informace, odbornou pomoc, podporu a předcházet tak jejich sociálnímu vyloučení.*“ Stejně jako streetwork, tak i NZDM je v ČR zakotveno v zákoně o sociálních službách z.č. 108/2006 Sb., který oběma programům určuje úkol spočívající v poskytování prevence. A právě proto nejde začlenit NZDM přímo do volnočasových institucí. Jde o zařízení, jehož cílem je kontaktní práce jako typ sociální služby, přestože její činnost přesahuje i do oblastí, kterými jsou volný čas, výchova, zdraví a komunitní programy. NZDM nabízejí poskytování ambulantních, ale i terénních, služeb jedincům ve věku od 6 do 26 let, kteří jsou ohroženi společensky nežádoucími jevy. Služby mohou být anonymní. Snaží se o zlepšení kvality života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik, které souvisí s jejich způsobem života. Dále má cílové skupině umožňovat lepší orientaci v sociálním prostředí a pomáhat v tvorbě podmínek pro řešení nepříznivé situace. (Racek a Herzog In Klíma et al., 2009, s. 319-321)

3.2.2 Shrnutí patologických jevů a předpokladů prevence

Kromě vrozených dispozic, rodiny, školy, vrstevníků a okolní společnosti, působí na jedince negativním způsobem například i masmédiá. Lidský život je složitý proces, na kte-

rý číhá mnoho nástrah ve formě patologických jevů. Aby se dokázal člověk, jako společenský tvor, účinně bránit tomuto nebezpečí, je za potřebí silné vůle, osobnosti a nabytí základních předpokladů pro zdravý život. Pro ty, kteří nejsou na tyto nástrahy patřičně vybaveni, popř. se s nimi již potýkají, je za potřebí, aby se ještě více rozvinula nabídka poskytovaných pozitivně motivujících služeb. Je třeba vyslovit přání o výraznější snahu státu a jeho dílčích orgánů, které by dokázaly změnit postavení a motivovanost pedagogů, vytvořit větší množství preventivních programů, motivovat média k vlastní zdravé cenzuře a také podporovat neustálý rozvoj zájmových činností a prostředí, ve kterých se volný čas dětí a dospívající mládeže realizuje.

4 ZAŘÍZENÍ A ORGANIZACE POSKYTUJÍCÍ VOLNOČASOVÉ AKTIVITY

V této práci již byla vymezena témata volný čas a zájmová činnost a došlo k naznačení, proč je správná volba trávení volného času a zájmových činností důležitá. Nejenom v kapitole historie byly zmíněné některé možnosti trávení volného času a také instituce, kde se pozitivně vynaložený volný čas tráví. Pochopitelně můžeme říct, že hlavním prostředím, kde se volný čas realizuje, je rodina. Oblast rodiny zde nebudeme posuzovat a nebudeme ani jiné podobné formy trávení volného času dále zmiňovat. Práce se nevěnuje ani náhradní péče (včetně SOS vesniček). Taktéž tato kapitola neobsahuje NZDM, které byly z uvedených důvodů zařazeno do předchozí kapitoly.

V této kapitole, která nám přiblíží místa, kde se tráví volný čas, budeme hovořit pouze o organizacích. Zmíním zde státní i nestátní zařízení, které poskytují organizovanou formu volného času.

4.1 Přehled zařízení, které pracují s volným časem dětí a mládeže

Než přejdeme k jednotlivým druhům zařízení a konkrétním organizacím, které se soustavně věnují volnočasovým aktivitám a zájmovým činnostem dětí a mládeže, vytvořil jsem pro lepší orientaci čtenáře srozumitelnou strukturu.

Volnočasové zařízení můžeme dělit následujícím způsobem:

1. školské zařízení

- **zařízení pro zájmové vzdělávání**
 - školní družiny
 - školní kluby
 - střediska volného času
 - domovy dětí a mládeže
 - stanice zájmových činností
- **ubytovací a výchovná zařízení**
 - domovy mládeže
 - internáty
 - školy v přírodě

- **výchovná zařízení pro ústavní a ochrannou výchovu**
 - diagnostický ústav
 - dětský domov
 - výchovný ústav

2. mimoškolské zařízení

- **nestátní neziskové organizace**
 - občanské sdružení
 - obecně prospěšná společnost
- **komerční organizace**

4.2 Zařízení pro zájmové vzdělávání

Do kategorie školských zařízení pro zájmové vzdělávání patří již zmíněné školní družiny (ŠD), školní kluby (ŠK) a střediska volného času (SVC).

4.2.1 Školní družiny a školní kluby

ŠD a ŠK plní základní funkci mimoškolní výchovy. Tato služba je využívána rodiči žáků, kteří ještě v době, kdy dítěti skončí výuka, musí být v zaměstnání. V častých případech jsou školní družiny a kluby otevřeny také v době prázdnin. ŠD a ŠK plní téměř stejnou funkci. Kopírují dvoustupňové dělení na základních školách. ŠD můžou využívat žáci 1.-5. třídy a ŠK žáci 6-9 třídy. Vliv těchto zařízení je výrazný, neboť vychovatel je s žáky v kontaktu každý den, dokážou působit na všechny žáky, příslušnost k sociální vrstvě zde nehraje roli, vychovatel má pravidelný kontakt s rodiči a v neposlední řadě jde o pedagogického profesionála v oblasti volného času, který spolupracuje s ostatními pedagogy a vedením školy. (Pávková et al., 1999, 117-120)

Školní družiny jsou využívány ve větší míře než školní kluby. Je to dáno tím, že žáci druhých stupňů jsou již samostatnější a často mají úkoly od rodičů, nebo se věnují volnému času podle svých představ. ŠD jsou často povinností, protože, jak jsem již zmínili, rodiče musí plnit pracovní docházku a nemá je kdo jiný ohlídat. Z těchto důvodů je patrné, že na vychovatele jsou kladeny odlišné nároky. Programy ŠD s ŠK navazují na školní vyučování pouze z hlediska nároků na duševní hygienu. Nejde tedy o konkrétní probíranou látku, nýbrž o vyváženost činností, jejichž zásady jsou celospolečenské, ale bohužel se často nedodržují. Jde o to, že po aktivní činnosti, by měl přijít odpočinek, po klidných činnostech zase

pohybově náročnější činnosti, apod. Program těchto zařízení vychází i z aktuálních přání žáků.

ŠD a ŠK zajišťují:

- **odpočinkovou činnost** - klidové hry, klidné zájmové činnosti, poslech, četba apod.,
- **rekreační činnost** - pohybové hry a rekreační sport nejlépe na čerstvém vzduchu,
- **zájmovou činnost** - podle nabídky jednotlivých ŠD a ŠK,
- **sebeobslužné činnosti** - hygienické a kulturní návyky a péče o majetek,
- **společensky prospěšnou činnost** - dobrovolná práce ve prospěch druhých, ochrana životního prostředí, (pomoc dětem, starším lidem, ve prospěch obce) a
- **přípravu na vyučování** - domácí úkoly, didaktické hry aj.

(Pávková et al., 1999, 120-121)

ŠD a ŠK mohou rozhodnutím ředitele ZŠ mimo jiné zřizovat a organizovat také zájmové kroužky a to nejenom pro žáky, ale i pro další zájemce. Zmíněná činnost nemusí být, na rozdíl od té předchozí, bezplatná. Tyto zájmové činnosti nemusí vést pouze vychovatelé, nebo jiní zaměstnanci školy, ale mohou se jim věnovat jiné způsobilé osoby. (Pávková et al., 1999, s. 123)

4.2.2 Střediska volného času

SVČ jsou školské organizace, které mají většinou právní subjektivitu. Jedná se zejména o příspěvkové organizace.

SVČ dělíme na:

- **domy dětí a mládeže (DDM)** – zařízení, které se orientují na širokou oblast zájmů
- **stanice zájmových činností (SZČ)** – zařízení, které se orientuje pouze na jednu zájmovou oblast

Zájmové služby, které SVČ poskytují, mohou využívat nejenom děti a mládež, pedagogové, rodiče s dětmi, ale i jiní zájemci. (Hájek, 2008, s. 142)

Náplň činnosti SVC vychází v ČR přímo z Vyhlášky MŠMT ČR o střediscích pro volný čas dětí a mládeže. **V zákoně** (In Pávková et al., 1999, s. 128-132) **jsou zaznamenány tyto činnosti:**

- **pravidelná zájmová činnost** – organizují se pravidelně a sdružují většinou přihlášené zájemce, zmíněné činnosti jsou označeny zpravidla jako:
 - kroužek – menší zájmový útvar směřující k vnitřnímu obohacení jedince (např. chovatelský, modelářský, rybářský, čtenářský)
 - klub – receptivní činnost, volnější organizační struktura (např. filmový klub)
 - kurz – má určenou délku trvání, slouží k osvojení dovedností a vědomostí, po skončení může dostat potvrzení o absolvování (např. vaření, výpočetní techniky)
 - soubor – činnost směřuje k veřejné produkci výsledků, je početnější než kroužek a je zde taktéž závaznější struktura (např. pěvecký, hudební, taneční)
 - oddíl – činnosti směřující k aktivním činnostem ať už konkrétního zaměření či širšího rázu (např. Junák, sportovní oddíly)
- **příležitostná zájmová činnost** – jedná se o organizované příležitostné, ale také v pravidelných cyklech působící, výchovně vzdělávací a rekreační programy (např. místní soutěže, turnaje, výlety, zájezdy, přednášky)
- **nabídka spontánních aktivit** – jedná se zejména o činnosti, které jsou v danou chvíli organizací dostupné, nejsou většinou podmíněné ani výrazně omezené (např. dětské herny, čítárny, sportoviště, posilovny)
- **organizace soutěží a přehlídek** (*vyhlaš. nebo spoluprac. MŠMT ČR*) – jde zejména o vyhledávání talentů, posuzování pedagogických postupů, ale také osvětová činnost a snaha upoutat pozornost případných zájemců, jsou vyhlašovány jak regionální, krajské, tak celostátní kola
- **práce s talentovanou mládeží** – pro tuto činnost jsou stanoveny zvláštní postupy a techniky, kdy se zejména vytváří zvláštní útvary pro talentované děti, které jsou vybírány přímo ze škol (individuální přístup, soustředění, expedice, motivační nabídky lepších spontánních aktivit, tématické úkoly a práce SOČ)

- **prázdninová táborová činnost** – dle Vyhlášky MZ ČR jde o pobyty dvaceti a více lidí v období min. 4 dnů společného a organizovaného pobytu, ostatní pobyty jsou brány jako příležitostná činnost
- **odborná pomoc** – SVC poskytuje odbornou pomoc ostatním subjektům, kteří pečují o volný čas dětí a mládeže a to ať už jde o organizace ve školské oblasti, tak ostatní nekomerční zařízení, jedná se o nemateriální pomoc, předávání informací, pořádání přednášek apod.

Výše popsaná struktura činností a aktivit závisí na skutečných možnostech DDM či SZČ. Zájmové činnosti jsou vhodné pro integraci dětí s handicapem a dětmi ohrožené sociální exkluzí. DDM taktéž plní úkoly v rámci protidrogové politiky a sociální prevenci.

4.3 Ubytovací a výchovná zařízení

Ubytovací a výchovné zařízení školského typu poskytují žákům a studentům v čase mimo výuku sportovní vyžití, celodenní výchovu, další vzdělávání, zájmové činnosti a také zajišťují jejich stravování a ubytování. Mezi ubytovací zařízení školského typu patří domovy mládeže (DM), internáty a školy v přírodě. (Hájek, 2008, s. 147)

Internáty slouží při konkrétních školách zdravotně postiženým dětem a žákům. Z tohoto důvodu je jejich činnost a přístup speciálně zaměřen. **Školy v přírodě** poskytují služby převážně žákům základních škol. Při školních pobytech s upraveným vyučováním poskytují pedagogové a vychovatelé další volnočasové aktivity, dohled a celodenní výchovu. Na rozdíl od internátů a domovů mládeže působí na žáky v krátkodobých intervalech. (Hájek, 2008, s. 148)

Internáty a školy v přírodě nejsou pro tuto práci nepostradatelné, proto jim není věnována výraznější pozornost. O školách v přírodě i internátních školách je možné se dočíst i v kapitole zabývající se historií.

4.3.1 Domovy mládeže

DM je zařízením školského typu poskytující ubytování, stravování a kvalifikovanou výchovu. Zařízení jsou určena žákům SŠ a OU a studentům VOŠ a jsou zřízena v návaznosti na jednu konkrétní školu nebo učiliště, nebo jsou zřizovány jako samostatné celky, které se využívají více školami a učilišti najednou. Základním posláním DM je zajiš-

tění ubytování a stravování a času na přípravu do školy. Samotné učení je stěžejním tématem. Podle dosahovaných výsledků ve škole mají žáci a studenti zpřístupněny další možnosti a zájmy. Alespoň tak to funguje ve většině DM. DM mají své řády, podle kterých se řídí jejich činnost. Dodržování řádů je jedním z mnoha úkolů vychovatelů. Volnost studentů a žáků může být omezována nejenom na základě špatných výsledků ve školách, ale také na základě žádosti rodičů. (Hájek, 2008, s. 148)

Vychovatelé v DM do jisté míry zastupují rodiče, proto je důležité jejich vystupování a snaha vytvořit si s žáky dobrý vztah. Zmíněný úkol je velmi složitý s ohledem na pubescentní období školáků a učňů. DM mají vytvořen ustálený denní, časově vymezený, řád možností a povinností. Ve volném čase se studenti a žáci věnují jak individuálním činnostem, tak skupinově organizovaným zájmovým útvarům, ale i neformální klubové činnosti. Iniciátory činností nemusí být pouze vychovatelé, ale i externí spolupracovníci DM, popř. se může volný čas realizovat v jiných zařízeních v dané lokalitě (sportovní oddíly, mimoškolní činnost ZUŠ). (Pávková et al., 1999, s. 137-140)

4.4 Výchovní zařízení pro ústavní a ochrannou výchovu

Ve společnosti nalézáme rodiče, kteří nejsou schopni se o své děti dostatečně postarat. Existují však i situace, kdy k tomuto stavu dojde, aniž by to byla projevená vůle rodičů. Některé situace nejde ovlivnit. Jde zejména o vážné nemoci či úmrtí. Jestliže se neuplatní na dítěti žádný způsob náhradní péče, dítěte se ujímá zařízení zajišťující **ústavní výchovu**. Mezi zařízení, které organizují ústavní výchovu patří **dětské domovy (DD)**. Pokud dojde k tomu, že se nezletilé dítě vyrůstající v rodině dopouští nevhodného chování, zejména páchá trestnou činnost, soud může nařídit výchovu ochrannou. **Ochrannou výchovu** u nás zajišťují v první fázi **diagnostické ústavy (DÚ)** a následně pak **výchovné ústavy (VÚ)**. DÚ se podle věku jedinců člení na dětské diagnostické ústavy (DDÚ) a diagnostický ústav mládeže (DÚM). Podobným způsobem se dělí i VÚ a to na dětské výchovné ústavy (DVÚ) a výchovné ústavy pro mládež (VÚM). VÚ bývají často označovány jako speciální výchovné zařízení. (Pávková et al., 1999, s. 142-143)

Zařízení pro ústavní a ochranou výchovu jsou náplní činností „podobná“ DM. Pochopitelně zde není taková volnost. Pobytů jsou dlouhodobé a to včetně víkendů. Snahou ústavů pro ochrannou výchovu je převýchova a resocializace narušeného jedince, proto je zde vyvíjena daleko větší snaha o celodenní výchovu. V ostatních oblastech naplňují zaří-

zení pro ústavní a ochrannou výchovu podobné cíle zmíněné v kapitole věnované DM, proto se těmito zařízeními nebudu dále zabývat.

4.5 Nestátní neziskové organizace

Organizace, které se věnují volnému času a zájmovým aktivitám nejenom dětí a mládeže, jsou v současné době v naší zemi sdružována zejména jako nestátní neziskové organizace (NNO). Slovo nestátní pochopitelně naznačuje, že jsou to neškolské zařízení, které fungují odděleně od státu. Není to však úplně pravda, neboť jsou více méně závislé na příspěvcích a dotační politice státu, či EU. Dotační a příspěvková politika je podrobena státní kontrole, ovšem oddělenost státních organizací a NNO spočívá jinde. Přímá realizace volnočasových programů není přímo řízena státem, proto jsou tyto organizace zřizovány s neziskovou právní subjektivitou. Nejsou to jen peníze státu, měst a EU, ale jde i o sponzorské příspěvky z právnického i občanského sektoru a vlastní příspěvky, ať už hmotné či nehmotné, které udržují neziskový sektor. Ve volnočasových aktivitách, resp. zájmových činnostech, mají NNO podobu zejména jako **občanské sdružení** a **obecně prospěšná společnost**.

Ať už vznikají NNO dle zákona o sdružování občanů, nebo o obecně prospěšných společnostech, je to nespočet organizací, které se věnují dětem a mládeži a jejich volnému času. Tyto organizace působí jak na malých územích celcích (celá řada sportovních klubů a oddílů, sdružení přátel, zájmových sdružení apod.), nebo jde o celorepublikové organizace (Sdružení hasičů, Duha, České tábornická unie, Skaut, Pionýr, Sokol, Orel, Český rybářský svaz, atd.). (Hájek, 2008, s. 149)

V další části se pokusím zachytit mnou vybrané nejvýznamnější organizace, které působí na území ČR. I když zde naznačuji, že existuje velké množství organizací a zařízení, neznamená to, že jich je dostatek. V rámci prevence před sociálně patologickými jevy a při dosavadním vývoji života společnosti jich je stále málo, resp. mohly by sdružovat a organizovat více lidí, kteří by tak dokázali lépe trávit svůj volný čas.

4.5.1 Sokol

Česká obec sokolská patří na našem území k nejdéle fungujícím organizacím, která se věnuje volnému času dětí a mládeže. Zajišťuje tělovýchovnou, sportovní a společensko-

kulturní zájmovou činnost. Z historického hlediska sahá vznik Sokola až do dob Rakouska-Uherska, kdy se po uvolnění politických poměrů rodí v roce 1862 pod rukama zakladatelů **Miroslava Tyrše** a **Julia Grégra**. Ti vycházejí z antické idey kalokagathie (tj. tělesná krása spojená s četností a poctivostí) a německé gymnastiky. Miroslav Tyrš vytvořil vlastní tělovýchovnou soustavu a názvosloví. Sokol si v průběhu jeho historie oblíbili lidé i v dalších zemích světa. Sokolská obec si pro svou činnost začíná stavět vlastní tělocvičny. Její činnost se zaměřuje hlavně na cvičební aktivity (prostné cvičení, úpolové cvičení, základy atletiky, plavání, veslování, bruslení, jezdectví a výlety), etickou a vlasteneckou výchovu a bohatý společenský a kulturní život (přednášky, hudební, divadelní a loutkové soubory, koncerty, plesy a zábavy). Organizovanost tohoto spolku spočívá nejenom ve vybudovaných organizačních strukturách, ale také v pořádání veřejného cvičení, dnes označované jako „Všesokolské slety“. V období 1. republiky je každý 15. občan členem České obce sokolské a celkový počet je velmi blízko milionu členů. V dobách po roce 1948 je sice organizace nesvobodná a tlačena k sovětským vzorům, nicméně duch Sokola trvá. (Darák a Juščák, 2009a, s. 13-15)

„Česká obec sokolská je v ČR čtvrtým nejpočetnějším občanským sdružením, jehož téměř 190 000 členů se dobrovolně věnuje sportům, pohybovým aktivitám v oddílech sokolské všestrannosti a kulturní činnosti, především ve folklórních a loutkářských souborech.“ (Česká obec sokolská, 2007)

V dnešní době je součástí cvičebního programu Sokola zejména pohybová výchova, základy sportovní a moderní gymnastiky, rytmická gymnastika, aerobik, cvičení s náčiním, různé taneční směry, atletika, míčové hry, netradiční hry a sporty, ale i jóga, asijské bojové umění, zdravotní gymnastika, sezónní sporty, pobyty v přírodě a turistika. (Česká obec sokolská, 2007)

4.5.2 Orel

Podobný profil jako Sokol má i občanské sdružení Orel, která je sportovní a kulturní organizací stojící na křesťanských hodnotách. I historie Orla je se Sokolem spojena, neboť první jeho členové a zakladatelé jsou vyloučenými členy Sokola, který nechtěl tolerovat jejich náboženské aktivity. Předcházely ji různé podoby dílčích náboženských spolků, které jsou sjednoceny a označeny společným názvem Orel. Za rok založení je považován rok

1909. V době 1. republiky má Orel 35000 členů a je druhou nejpočetnější organizací. (Orel, 2006)

V současné době tato organizace čítá téměř 18000 členů. Z tohoto počtu je polovina ve věku do 26 let. Kromě finanční podpory různých dílčích sportovních odvětví se Orel výhradně věnuje fotbalu a futsalu, florbalu, volejbalu, cvičení, lehké atletice, plavání, stolnímu tenisu a sportovnímu tanci. V kulturní oblasti se sdružení nejvíce věnuje divadlu, zpěvu, recitaci a literární a výtvarné činnosti. Orelské jednoty pořádají tábory, soutěže a různé setkání mládeže. Mezi jejich činnost také patří pořádání Orelských poutí a sletů. (Orel, 2006)

4.5.3 YMCA

YMCA je dalším křesťanským sdružením orientujícím se na mládež. Název YMCA je zkratkou spojení vycházející z anglického jazyka „Young Men´s Christian Association“, což můžeme přeložit jako „Křesťanské sdružení mladých lidí“. Jde o celosvětovou organizaci, která se považuje za nejstarší a nejpočetnější na světě. Byla založena Angličanem **Georgem Williamsem** již v roce 1844, kdy bylo její hlavním cílem pomoci mládeži, která měla různé problémy spojené s industrializací tehdejších měst. V ČR čítala v roce 2008 přes 4500 členů, z toho jsou dvě třetiny do 26 let. YMCA se věnuje zejména hudebním sociálním programům, dětským oddílům, klubům mladých, výtvarným činnostem (kresba, malba, keramika, lidová řemesla), uměleckým aktivitám (hudba, tanec, divadlo), zájmovým a polytechnickým kroužkům (ornitologie, modelářství, elektrotechnické internetové a jazykové kroužky), sportovním aktivitám (vodní sporty, horolezectví, kolektivní sporty), táborové činnosti, které jsou pořádány i pro veřejnost a také tzv. „YMCA Skautu“, což je skautská výchova s křesťanstvím. (YMCA v ČR, 2008)

4.5.4 Skauting

„Skauting představuje jedno z nejstarších výchovných hnutí. Přes všechny změny okolností a podmínek činnosti jsou jeho myšlenky stále aktuální, neboť vychází z potřeb mladých lidí a směřují k všestranné výchově svobodného, aktivního a zodpovědného občana“ (Darák a Juščák, 2009b, s. 2)

Skautingu byla věnována pozornost i v kapitole historie. Lehce se však zmíním o současných aktivitách.

V současných dokumentech jsou mezi hlavními cíly skautského hnutí všestranný (fyzický, intelektuální, sociální a duchovní) rozvoj osobnosti jednotlivců, ale i občanů, aktivních členů místních národních a mezinárodních společenství. (Darák a Juščák, 2009b, s. 5)

Obsahem skautské výchovy je tělesná stránka (zdravý životní styl, znalost těla, sport, přežití v přírodě, hygiena), intelektuální stránka (vědomosti, schopnost nalézt si činnost, tvořivost), citová stránka (akceptace, vyjadřování, ovládnutí citů, vnitřní svoboda, láska), duchovní stránka (uplatnění duchovních principů, náboženská tolerance), a charakterová stránka (vlastní identita, pozitivní přístup k životu, samostatnost). Skautský výchovný program je rozpracován do skupin podle věkových kategorií členů. (Kratochvílová, Májek a Hrica In Darák a Juščák, 2009b, s. 5)

V ČR je skauting oficiálně provozován zejména v organizaci s názvem Junák. Skautské myšlenky však podporuje a rozvíjí celá řada dalších malých či větších organizací.

4.5.5 Junák

Jak již bylo zmíněno Junák-svaz skautů a skautek ČR je sdružení, které je postaveno na ideách skautingu. Na našem území je tato organizace zásluhou zakladatele **Antonína Benjamina Svojsíka** od roku 1911. Junákem prošla celá řada významných, ale i méně známých osobností. V dobách komunismu je činnost v Junáku zakázána. Systém je sestaven částečně na vrstevnickém programu, neboť jednotlivé oddíly vedou starší členové Junáku. Podle údajů z roku 2007 je Junák největším občanským sdružením dětí a mládeže v ČR. Čítá 44000 členů. Kromě humanitárních činností se Junák věnuje rozvoji všeobecných znalostí a dovedností, mravnosti člověka, úcty k člověku, zvířatům a přírodě, pořádá závody a soutěže v mnoha oborech a to jak na úrovni menších celků, tak i na celostátní a mezinárodní úrovni, a rozvíjí talent jedinců. Věnuje se přírodovědné, sportovní divadelní, pěvecké a literární činnosti. Sdružení je založeno na myšlence spolupráce v týmu a pomoci druhým. Junácká výchova je organizována v klubovnách, kde se skauti, formou her, učí novým dovednostem. Následně jsou organizovány jednodenní či vícedenní výpravy. V průběhu roku probíhají různé jiné akce, jejichž rozměr byl již zmíněn. Vyvrcholením celého roku je účast na letním táboře, kde jsou zhodnocovány získané návyky v praktických dovednostech. (Skautský svět Junák-svaz skautů a skautek ČR, 2009)

4.5.6 Další významné volnočasové NNO pro děti a mládež

Mezi další významné organizace působící na našem území a pracující s dětmi a mládeží patří:

- **Česká tábornická unie**
- **A-TOM** – Asociace turistických oddílů mládeže
- **Český svaz ochránců přírody**
- **Duha**
- **Liga lesní moudrosti (Woodcraft)**
- **Pionýr**
- **Hnutí Brontosaurus**
- **Svazarm**
- **Sdružení hasičů**

4.6 Komerční organizace

Mezi další početné subjekty, které organizují a provozují volnočasové aktivity pro děti a mládež patří zařízení a organizace stojící na komerčním základě a zřizující se jako živnosti. Nabídka bývá směřována zejména k získávání dovedností (hudební či výtvarné kurzy), nebo jde o hlídání dětí rodičům, kteří jsou z různých důvodů zaneprázdněni. Další specifickou skupinou je pořádání zábavních akcí, výletů a táborů nebo jiných volnočasových aktivit. (Hájek, 2008, s. 152)

V poslední době jsme, vlivem globalizované společnosti, svědky zrodu celé řady zábavních a volnočasových parků a jiných zařízení. Míra vhodnosti a výchovnosti zmíněných volnočasových aktivit by se dala posoudit podle konkrétních příkladů, proto se nedá z celkového pohledu objektivně hodnotit.

Mezi další organizace postavené na komerčním základu můžeme začlenit také různé muzea, zoologické zahrady, divadla, kina, planetária, městské lázně a aquaparky, stadiony, sportoviště, kluziště, výstavní síně, galerie, a další a další organizace a zařízení pro volný čas.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 PROJEKT VÝZKUMU

Praktická část mé práce se věnuje vlastnímu výzkumu. Je v ní popsána příprava, samotný průběh, realizace a vyhodnocení výzkumu. Zmiňuji pochopitelně využívané způsoby a metody a taktéž přibližuji výzkumný vzorek, na kterém byl výzkum prováděn. V závěru praktické části narážím na zjištěné poznatky a problémy daného tématu.

5.1 Výzkumný problém a hypotézy

1. *Jak nejraději tráví respondenti svůj volný čas? Je přínosná organizovaná forma trávení volného času.*

Chci zjistit, jestli skutečně v dnešní době dávají teenageři přednost raději kamarádům a neorganizované formě trávení volného času, před zájmovými činnostmi, sportem atd. Jestli se věnují raději televizi a počítačovým hrám, před jinými pozitivnějšími možnostmi volného času. Hypotézou je fakt, že budou znatelné rozdíly hlavně mezi městem a vesnicí a že současné děti dávají přednost kamarádům, televizi a počítači a neorganizované činnosti. Tento předpoklad vyplývá z mého pohledu na životní styl většiny rodičů, kybernetický vývoj, sílící negativní vliv masmédií a postupný úpadek vlivu autorit. Přes hypotetický předpoklad, že bude oblíbenější neorganizované trávení volného času, budou zastávat děti názor, že je organizovaná forma pro jejich život přínosnější. Provázanost otázek s patologickou částí byla záměrná, aby si respondenti uvědomili důležitost dospělých autorit a vážnosti jejich konání. Otázky byly sestaveny tak, aby plnily i výchovný efekt.

2. *Jak se o volný čas svých dětí starají rodiče a jak toto jejich snažení jejich dětem líbí?*

Jsou rodiče spíše aktivní, nebo se o své ratolesti nezajímají? A jak se to projevuje ve spokojenosti jejich dětí? Hypotézou je skutečnost, že se velká část (min. polovina) respondentů vyjádří ke svým rodičům tak, že se jim dostatečně nevěnují. Této skupině se to však z větší části bude zamlouvat. Zde vycházím z předpokladu, že mnoho rodičů vlivem ekonomické situace, či touhy žít v nadstandardu, ale i nepochopení rodičovského poslání zapomínají na své děti a nechávají je na pospas ulice. Jejich mylná představa, že si děti získají tučným kapesným, se odkrývá, až když je pozdě.

3. Jak děti chápou patologické závislosti? Jsou obeznámeni s riziky závislosti?

Proč přitahují mladé generace cigarety a alkohol? Proč experimentují s drogami? Může za to reklama a média, nebo jsou do toho taženi staršími lidmi ve svém okolí, dělají to z nudy, nebo k tomu mají jiný důvod? Hypotézou je domněnka, že ti, kteří kouří, pijí alkohol a experimentují s drogami chtějí vyzkoušet něco nového, tzv. zakázané ovoce. To, že zkouší právě tyto látky, je zcela jistě vlivem okolí, reklamy, ale i díky starším konzumentům v jejich okolí, kterým se chtějí připodobnit. Předpokládám také, že je drtivá většina seznámená s tím, že jsou tyto látky rizikové a vytváří se na ně návyk.

4. Jaké jsou jejich názory na delikvenci a kriminalitu? Znají takto narušené jedince ve svém okolí?

Hypotézou je názor, že přes odpor k delikvenci a kriminalitě budou respondenti znát takovéto jedince ve svém okolí. Ve výsledcích předpokládám větší toleranci k delikvenci a kriminalitě u žáků v DDÚ.

5. Co si žáci myslí o šíři poskytovaných volnočasových aktivit ve svém okolí? Mají o této nabídce přehled?

Prezentují dostatečně svou práci zájmové, sportovní a volnočasové organizace? Hledají a nabízejí rodiče a školy dětem takovéto aktivity? Jsou schopny si respondenti vybrat, nebo požadují rozšíření služeb? Hypotézou je myšlenka, že respondenti ve městech a diagnostických ústavech budou mít dostatečně velkou nabídku pro trávení jejich volného času než na vesnici. Určitě bude ale velký prostor neznalosti v této oblasti, která bude zejména ve městě. Znalost takovýchto zařízení by naopak snížil požadavek vytvářet nové možnosti pro jejich volný čas. Děti z vesnice budou ve většině případů podporovat rozvoj zařízení pro volný čas,

6. Jaký je aktuální hodnotový systém teenagerů? Čemu dávají přednost a co je pro ně postradatelné?

Jak seřadí vybrané hodnoty respondenti do vlastního řebříčku? Hypotézou mého chápání je, že manuální práce, delikvence a náboženská víra budou pro děti postradatelné. Kamarádi, zábava, zdraví, sport a rodina budou důležité. Předpokladem je skutečnost, že celá společnost ve vyspělých státech opouští od manuálních činností a to i na vesnicích,

což je dáno stylem života a nabídkou poskytovaného zboží a služeb. Celkově upadá také zájem o náboženskou víru, zejména pak o křesťanství, jejichž představitelé jsou často nedůvěryhodní, svobodné vědy a výzkum popírají ideologii nadpřirozených konání bohů a jiné nepříznivé fakta této oblasti. Se slábnoucím vlivem náboženství však slábne také morálka a úcta k lidem, jiným živým tvorům, krajině a lidským hodnotám. Ostatní předpokládané důležité hodnoty jsou dle mého potřebné pro každého sociálního tvora, neboť jde ve všech případech o interakční stav. A zdraví, to je nejžádanější artikl, i když se k němu ne vždy dobře stavíme.

5.2 Druh výzkumu

Vzhledem k tomu, že jsem se snažil získat v relativně krátkém čase informace a názory od větší skupiny osob, při zvažování jakého druhu výzkumu využiji, jsem se pochopitelně brzy rozhodl a uchýlil k výzkumu kvantitativnímu. Cílem výzkumu je aktuální zjištění týkající se výše zmíněného výzkumného problému.

5.3 Technika výzkumu

Tak jak jsem již naznačil v předchozí kapitole, která se týká druhu výzkumu, s mým stanoviskem zde souvisí i volba techniky výzkumu. Vzhledem k tomu, že dotazníková technika výzkumu je méně náročnější na čas, a dokážeme díky ní zpracovat velkou skupinu respondentů, zvolil jsem právě proto pro můj výzkum dotazníkovou metodu.

Dotazník je v pojmosloví vymezen jako: „*Nástroj sociologického zkoumání využívaný zejména v kvantitativním sociologickém výzkumu. Konkrétně se jedná o formulář s otázkami a případně i variantami odpovědí pro respondenta. Dotazník umožňuje snadnou kontrolu reprezentativity a rychlé zpracování dat.*“ (Ottova encyklopedie, 2004, s. 220)

Mnou vytvořený anonymní dotazník pro tento výzkum zpočátku obsahoval 15 otázek. V příloze (Příloha **P I**) je uvedena jeho plná verze. Vzhledem k námitkám jednoho z ředitelů základní školy, ve kterém byl výzkum realizován, byl nakonec u všech respondentů dotazník upraven tak, že byla otázka číslo 4 a 5 vyřazena. Vyhodnocováno bylo tedy pouze 13 otázek.

Co se týká složení dotazníku, začlenil jsem zde 5. typů otázek, všechny jsou uzavřené a konkrétně se jedná o otázky výběrové, dichotomické a trichotomické, výčtové a škálové – škála pořadí.

První otázka rozděluje respondenty do dvou skupin, na chlapce a dívky. Následně se v otázce 2 až 6 a 13 a 14 vyjadřují k tomu, jakým způsobem tráví svůj volný čas, co si o tomto způsobu trávení volného času myslí a jaká forma trávení volného času se jim líbí, která je a není pro pozitivní trávení volného času přínosná a jestli jsou dle jejich názoru dostatečné podmínky k pozitivnímu volnočasovému vyžití. Zbylé otázky se dotýkají delikventního chování, jejich vůli a názorům na takovéto chování, dále patologickým jevů a uvědomění si negativ v rámci patologického chování. V poslední otázce škálově pořadové respondenti sestavují svůj hodnotový systém z vybraných kritérií. Otázky byly záměrně nakombinovány takovým způsobem, aby u dotazovaných vyvolávaly důvod k zamyšlení nad tím, jak tráví svůj volný čas a aby alespoň trochu plnil dotazník i výchovný efekt.

Otázky číslo 4 a 5, o kterých jsem již uvedl, že musely být z výzkumu vyřazeny vzbuzovaly u ředitele městské základní školy obavy. Ty se týkaly případných reakcí rodičů, kteří by se mohli od svých dětí, které byly začleněny do výzkumu, dozvědět, že bylo dotazováno právě na jejich snahu a péči o volný čas dítěte. Bohužel se tedy nedozvíme, jak děti cítí snahu a péči svých rodičů o ně samotné a zda se jim tento jejich postoj líbí či nelíbí. Hypotéza tak nemůže být potvrzena ani vyvrácena. Tato nevole je údajně již ověřena mnohými zkušenostmi. Podle ředitele sídlištní základní školy se totiž často stává škola terčem útoků hlavně ze strany rozvedených rodičů, kdy takovýchto neúplných rodin je ve městě a hlavně na sídlišti údajně velké procento.

5.4 Zkoumaný vzorek

Realizovaný výzkum byl prováděn ve čtyřech organizacích. Typově můžeme tyto organizace rozdělit na tři skupiny. Za konkrétní respondenty můžeme označit dospívající děti, žáky 8. a 9. tříd. Jedná se o žáky základní školy na středně velké vesnici, žáky základní školy okresního města a žáky základní školy při dětském diagnostickém ústavu. Do tohoto výzkumu jsem konkrétně vybral Základní školu v Hošťálkové (okr. Vsetín), Základní školu ve Vsetíně – Sychrov, Základní školu při DDÚ Bohumín a Základní školu při DDÚ Dobřichovice (okr. Praha-Západ). Takovýto výzkumný vzorek byl vybrán proto, že jsem

předpokládal, že budou znát rozdílnosti v chápání, chování a trávení volného času dotazovaných.

Před realizací výzkumu jsem kontaktoval, jak osobně, telefonicky, tak i emailem, jednotlivé ředitele a vedoucí pracovníky vyjmenovaných zařízení. S těmi jsem můj záměr konzultoval a vysvětlil jsem jim to, jak má být dotazník vyplněn a také bylo dohodnuto, jak budou dotazníky dodány a vráceny. Ředitelé ZŠ při DDÚ mi shodně sdělili, že někteří jejich žáci nebudou bez jejich pomoci sami schopni dotazník správně vyplnit. Zaručili se však, že nebudou do názoru dětí zasahovat, budou jen jako dohled a případný koordinátor správného vyplnění. Podíl respondentů se výrazně měnil. Základní školu v Hošťálkové navštěvuje v letošním školním roce ve dvou 8. a dvou 9. třídách celkem 85 žáků. Obec Hošťálková čítala k 1.1. 2010 2123 obyvatel. Zdejší druhý stupeň ZŠ je však spádový i pro okolní obce Kateřinice (k 1.1. 2010 959 obyvatel) a Ratiboř (k 1.1. 2010 1754 obyvatel). Ze zmíněných dat vyplývá, že školu navštěvují děti ze třech obcí, ve kterých je trvale přihlášeno celkem 4836 obyvatel. Základní škola Vsetín-Sychrov je typickou školou v sídlištní panelákové zástavbě. Její poslední a předposlední ročník navštěvuje v tomto školním roce 45 žáků. Počty žáků na ZŠ při DDÚ se průběžně mění. V době realizace výzkumu to bylo v Dobřichovicích celkem 16 žáků 8. a 9. tříd a v Bohumíně 12 žáků. Celkem bylo tedy rozesláno 158 dotazníků. Navrátilo se 144 vyplněných dotazníků (ZŠ Hošťálková – 79, ZŠ Vsetín – Sychrov - 42, ZŠ při DDÚ Dobřichovice – 14 a ZŠ při DDÚ Bohumín – 9), což představuje návratnost 91,1 %.

5.5 Charakteristika respondentů

Pro výzkumné šetření byli záměrně vybráni jedinci ve věku 13.-15. let, resp. žáci, kteří navštěvují 8. a 9. třídu. Jedná se o adolescentní jedince, či spodní hranici blízké tomuto období. Můžeme zde zmínit přímo střední teenagerskou skupinu, které ještě lépe vystihuje zkoumaný vzorek. Tento věk je označován za začátek psychického zrání, dochází zde k postupné změně a budování nových postojů a názorů, ale také k častému sklouznutí k patologickým jevům, odklonu od své biologické rodiny, prosazování svých myšlenek a zájmů, postupné snižování vlivu autorit a hledání vlastní cesty. Snadno se nechává tato skupina ovlivnit masmédií a jinými zdroji negativ. Vzhledem k danému psychickému vývoji často nerozeznávají tito jedinci dobrou a špatnou volbu, nechávají se zlákat svým okolím a partou kamarádů se kterou tráví svůj volný čas. Rodičům se zdají být jejich potomci

v tomto věku jako skutečně dospělé osoby, tak jako se cítí a prezentují oni sami, ale právě této skupině by jimi měla být věnována velká pozornost. Ta se pak týká hlavně trávení jejího volného času, čímž by se dalo lépe předcházet negativům, které jsou s tímto spojené. Vzhledem k silné citlivosti teenagerů je potřebné volit vhodné a přiměřené kroky a to zejména v komunikaci s nimi, která je také velmi důležitá. Všímovost, důslednost ale i trpělivost rodičů je na místě. Vhodnou rodičovskou péčí o své teenagerské ratolesti, můžou rodiče předcházet jejich případnému patologickému chování, které může výrazně ovlivnit jejich styl budoucího života.

Diagnostický ústav pečuje především o děti s povinnou školní docházkou, kterým soud nařídil ochrannou výchovu, ústavní výchovu, nebo vydal předběžné opatření o umístění do doby rozhodnutí. Do těchto zařízení můžou rodiče své děti i dobrovolně, jde však o minimum případů ve srovnání s umístěním soudním. Dá se tedy předpokládat, že reakce těchto převážně narušených jedinců budou odlišné než u ostatního výzkumného vzorku.

5.6 Časový harmonogram výzkumu

Příprava dotazníků k tomuto výzkumnému šetření probíhala v průběhu ledna a února 2010. Výběr výzkumného vzorku byl realizován v průběhu února 2010. Zpracování dotazníků bylo všemi respondenty realizováno v průběhu 11.03-19.03. 2010. Samotné zpracování a interpretace výsledků přišla na řadu v dubnu 2010.

5.7 Vyhodnocení dat

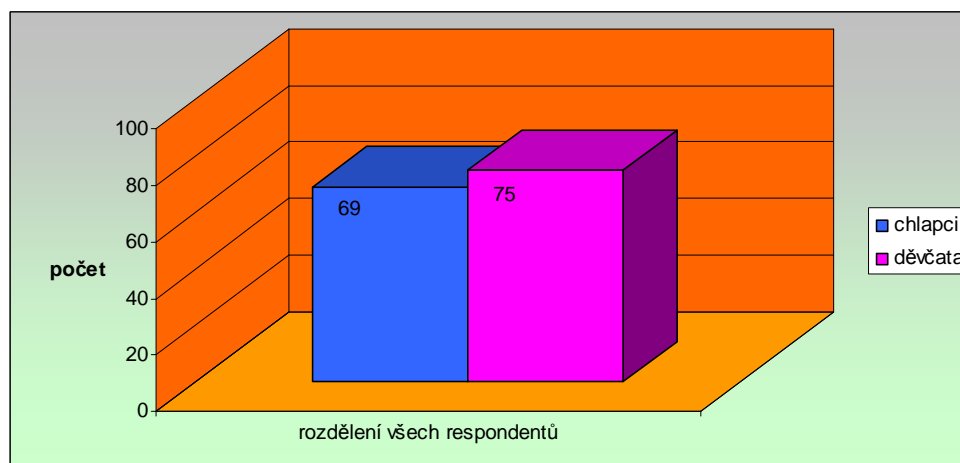
Zpracování dat z otázek číslo 1 až 14 bylo provedeno standardní čárkovací technikou a metodou prostého statistického součtu možných výstupů dle jednotlivých otázek. Následně byla určena absolutní četnost jednotlivých variant. Aby mohly být rozlišeny výsledky 3 zmíněných skupin respondentů, byly tyto hodnoty převedeny na relativní četnost vyjádřenou v procentech. Otázka číslo 15, která se týká pořadí škály byla vyhodnocena tak, že byly v daném řádku sečteny přidělené body (1-12). Tento součet byl vydělen počtem respondentů dané skupiny, čímž byl získán průměr jednotlivé hodnoty systému. Hodnoty byly seřazeny od nejnižšího k nejvyššímu a na základě tohoto seřazení jim byly opětovně přiděleny body od 1 do 12.

Konečné výsledky výzkumného šetření jsou v další kapitole graficky zpracovány s požadovaným komentářem. V příloze (Příloha **P II**) jsou získané výsledky prezentovány také v tabulce, z jejichž výsledků byly získávány zmíněné grafy. Je zde také souhrnný pohled absolutní a relativní četnosti.

6 ANALÝZA ODPOVĚDÍ – GRAFICKÉ A PÍSEMNÉ VYJÁDRĚNÍ

6.1 Vyhodnocení jednotlivých otázek

1. Pohlaví respondentů

Graf 1 – Pohlaví respondentů

Graf znázorňuje rozdělení absolutní četnosti na chlapce a děvčata. Celkový počet respondentů, který je rozdělen na ZŠ Hošťálková, ZŠ Vsetín-Sychrov, ZŠ při DDÚ Dobřichovice a ZŠ při DDÚ Bohumín, činí 144 žáků 8. a 9. tříd.

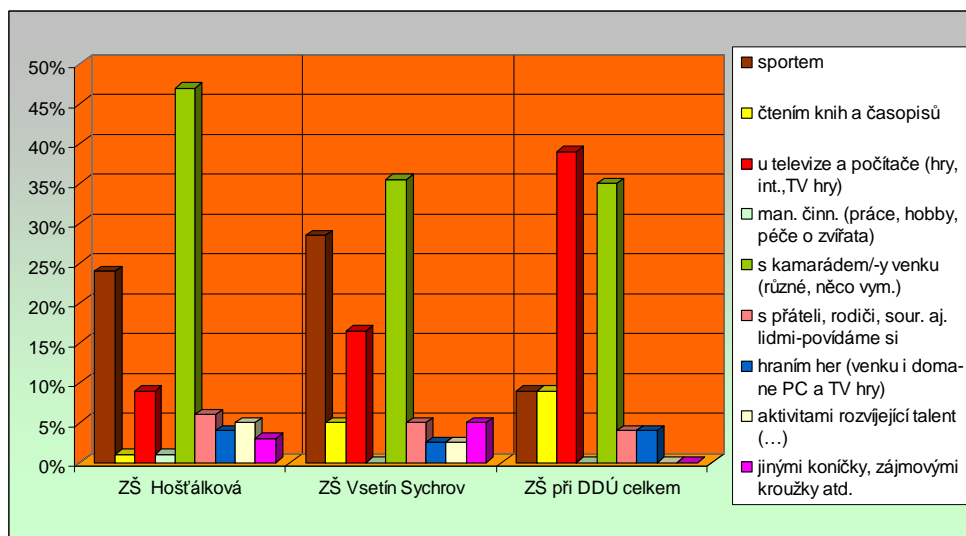
Tabulka 1– návaznost na Graf 1

odpověď	ZŠ Hošťálková		ZŠ VS-Sychrov		DDÚ Do+Bo		Sumář	
	abs.čet.	rel. čet.	abs.čet.	rel. čet.	abs.čet.	rel. čet.	abs.čet.	rel. čet.
chlapec	36	46%	22	52%	11	47,8%	69	48%
dívka	43	54%	20	48%	12	52,2%	75	52%

2. Svůj volný čas nejraději trávím:

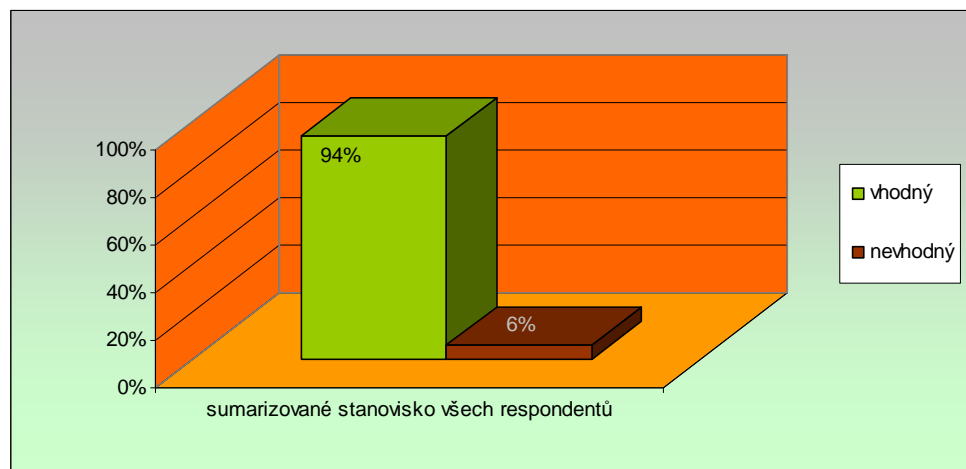
Relativní četnost znázorňuje v grafu, jakým způsobem nejraději tráví svůj volný čas cílová skupina realizovaného výzkumu. To, že 47 % mládežníků z vesnické školy nejraději tráví svůj volný čas venku jen tak s kamarádem, ještě neznámá, že se věnují negativním činnostem. Je mnoho pozitivních činností, kterým se můžou věnovat sami. Stejně tak je to i u ostatního reprezentativního vzorku, nicméně možností na sídlišti bude zcela jistě méně. Televize a počítač táhne více děti ve městě a v diagnostických ústavech, což potvrzuje předešlé tvrzení, že děti na vesnici můžou s kamarády trávit svůj volný čas i pozitivně. Sportovní vyžití je ve městě pochopitelně výraznější, příliš velký odstup si však od vesnice ne-

vytvořil. Všimněme si alarmujícího srovnání u dětí v diagnostických ústavech. Televize, počítač a volný čas s kamarády nám tvoří 74 % z vybraných možností.

Graf 2 – Co nejraději dělám ve volném čase?

3. Považuji tento způsob trávení svého volného času za:

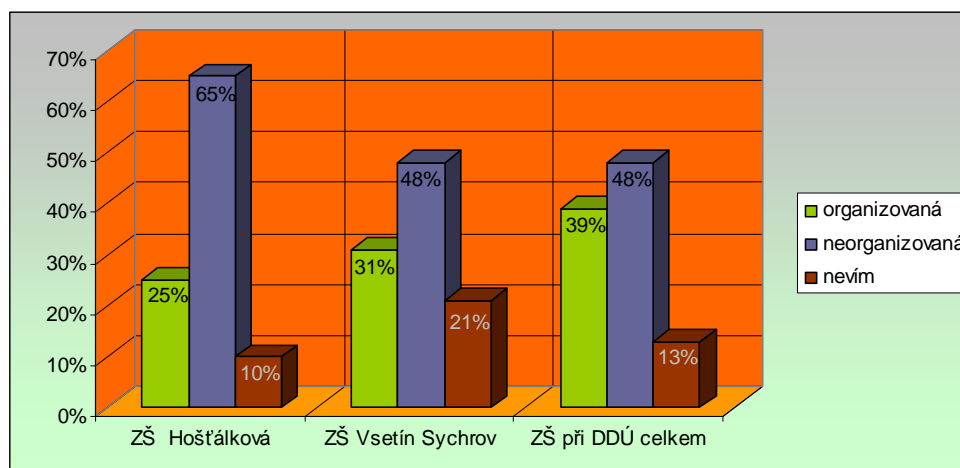
Graf 3 – Dělam to dobře nebo špatně?

Výsledky všech účastníků výzkumu ukazují, že 94% (136) žáků míní, že jejich volný čas tráví správným způsobem a jen 6% (8) respondentů říká, že je to způsob nevhodný. V obou DDÚ byl však 100% názor, že je jejich činnost vhodná. Vzhledem k tomu, že se ve větší části jedná o problémovou mládež, můžeme o tomto výsledku pochybovat, nebo se zamýšlet nad tím, jak jsou vlastně teenageři schopni rozlišit, co je pro jejich další rozvoj dobré a co není.

Tabulka 2 – návaznost na Graf 3

odpověď	ZŠ Hošťálková		ZŠ VS-Sychrov		DDÚ Do+Bo		Sumář	
	abs.čet.	rel.čet.	abs.čet.	rel.čet.	abs.čet.	rel.čet.	abs.čet.	rel.čet.
vhodný	74	94%	39	93%	23	100%	136	94%
nevhodný	5	6%	3	7%	0	0%	8	6%

6. Líbí se mi více forma volného času:

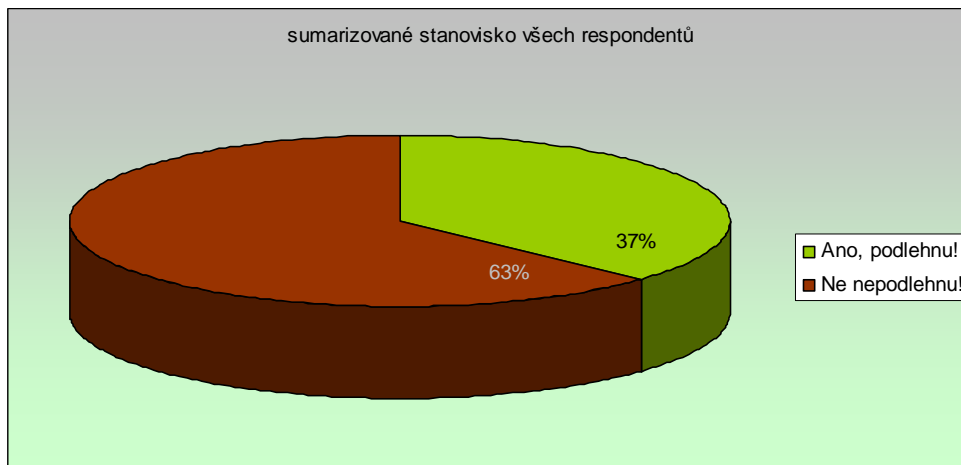

Graf 4 – Jakou formu volného času volím?

Jaká forma trávení volného času převažuje, upřesňuje výše uvedený graf. Překvapivě je neorganizovaná forma nejoblíbenější na vesnici a to i přes vyšší procento nerozhodných měšťanů. Je to možná dáno také tím, že na vesnici není tolik možností, jako ve městech. Děti v diagnostických ústavech mají téměř nerozhodné stanovisko, s lehkou převahou neorganizovaných činností.

7. Podleheš někdy partě a kamarádům a děláš i to, co se Ti normálně nelíbí?

Přestože 63 % všech respondentů tvrdí, že nepodlehne partě a kamarádům a nedělá tak věci, které se jí nelíbí, zbylých 37 % představuje, ze zkoumaném vzorku 144 osob, celkem 53 těch, kteří takovému jednání podlehnou. To je skutečně velké číslo. Je na zvážení, zda by se obranné a odmítavé postoje neměly ve školách trénovat. Dotazovaná mládež dělá zcela jistě různé věci proti své vůli i kvůli obavám o další setrvání ve skupině, pohledu na něj samotného a také ze strachu před šikanou apod. Názory na tuto otázku se v jednotlivých skupinách respondentů téměř nelišily.

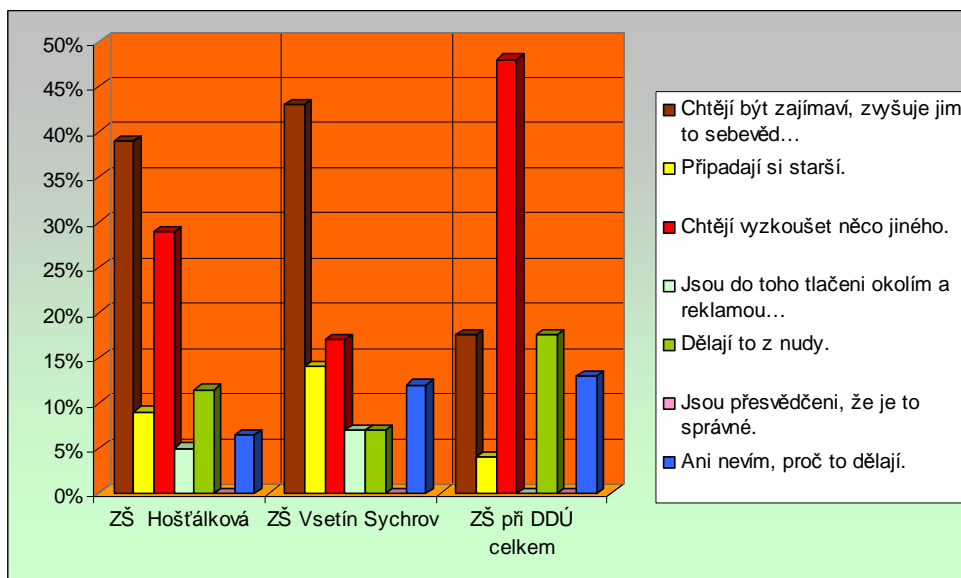

Graf 5 – Podlehneš okolí?

Tabulka 3 – návaznost na Graf 5

odpověď	ZŠ Hošťálková		ZŠ VS-Sychrov		DDÚ Do+Bo		Sumář	
	abs.čet.	rel. čet.	abs.čet.	rel. čet.	abs.čet.	rel. čet.	abs.čet.	rel. čet.
Ano, podlehnu!	31	39%	14	33%	8	35%	53	37%
Ne nepodlehnu!	48	61%	28	67%	15	65%	91	63%

8. Co si myslíš? Proč mládež ve tvém věku občas experimentuje nebo i pravidelně kouří, pije alkohol anebo dokonce bere drogy? Vždyť přeci ví, že je to škodlivé pro jejich mladý organismus!

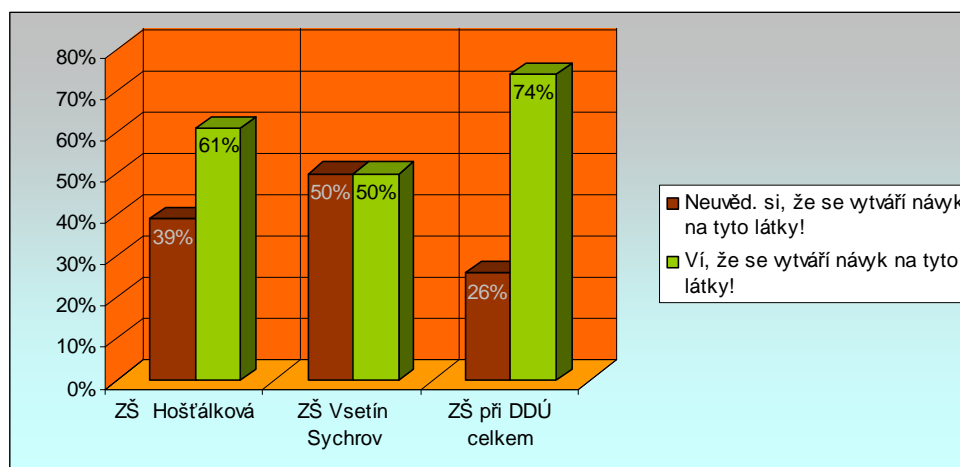

Graf 6 – Proč mládež experimentuje?

Ani jeden respondent z celkového počtu 144, kteří se na výzkumném šetření podíleli, neodpověděl, že je kouření a konzumace alkoholu atd. správná. Není nikdo, kdo by byl o tomto přesvědčen. Na grafu je možné porovnat názorovou úroveň. Z té výrazněji vyčnívá

to, že chtějí být ve společnosti zajímavější, zvyšuje jim to sebevědomí a rádi zkoušení něco nového a proto to dělají.

9. Uvědomují si mladí lidé, že kouřením, konzumací alkoholu nebo dokonce drog se vytváří závislost a podstupují tím velkému riziku?

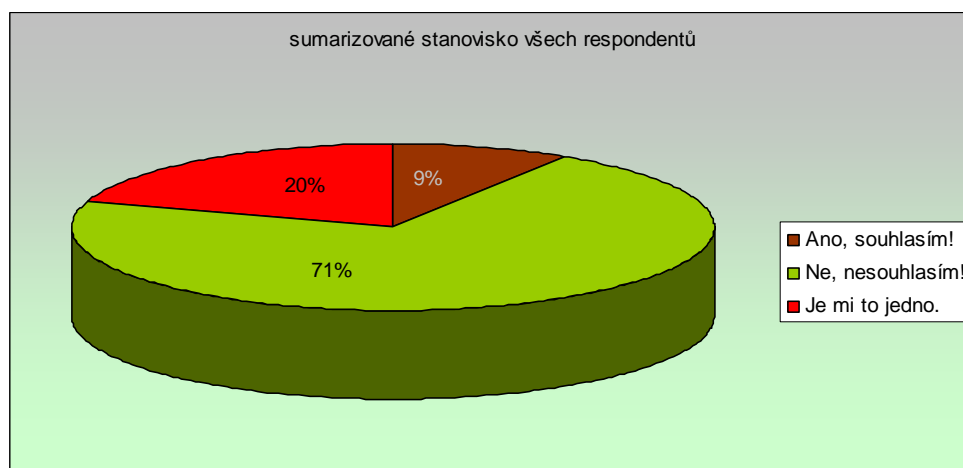
Graf 7 – Víme co je závislost?

Povědomí o návykovosti na tabák, alkohol a drogy není u všech skupin tak přesvědčivé. Otázka byla záměrně položena nepřímou. Je to mínění respondentů. 21:21, tak dopadlo názorové vyjádření žáků ZŠ Vsetín – Sychrov, na otázku, jestli si konzumenti zmíněných látek uvědomují, že se na ně závislost vytváří. Je zajímavé, že se takto vyjádřili právě žáci z městské školy. Naopak děti v DDÚ, kteří za svůj život posbírali dosti negativních zkušeností, mají lepší znalosti o rizikovosti těchto látek. Jestli se podle toho řídí, to už je další skutečnost... Prevence není nikdy dost. Tato otázka potvrzuje, že by mladí lidé měli být stále a stále s těmito riziky seznamováni. Je více oblastí, kde lidé často „nemyslí a zaplatí“. Chraňme naši budoucnost. Závislosti mají bohužel vzrůstající tendenci.

10. Souhlasíš s tím, že někteří Tví vrstevníci tráví svůj volný čas pouze „na ulici“ a tam se baví po svém? Mnohdy se dopouští delikventního, či kriminálního chování (např. ničí veřejný i soukromý majetek, ubližují druhým apod.) Souhlasíš s tímto chováním?

Relativní četnost vyjádřená 9% představuje 13 teenagerů ze zkoumaného vzorku o počtu 144 osob. Tito respondenti vyjádřili přímý souhlas s kriminálním a delikventním chováním svých vrstevníků, potažmo asi v některých případech sebe sama. Pro porovnání uvedu ještě rozdíl názorovosti na obci, ve městě a v DDÚ, kdy bylo ve stejné chronologii dosaženo těchto souhlasných výsledků 6,5%, 12% a 13%. Když vynechám DDÚ, kde jsou

děti jak z města, tak z vesnice, je vidět, že u městských dětí je větší názorový sklon k této činnosti. Z vlastní zkušenosti vím, že i pouhých 5 jedinců, kteří jsou skryti pod relativní četností 6,5%, dokáží svých chování velmi nepříjemnit život lidem ve zmíněných obcích. Když se navíc jedná pouze o respondenty ze dvou ročníků a budeme zvažovat navýšení počtu skupiny o některé z těch, kteří se vyjádřili, že je jim to jedno, jestli se tak někdo chová, je to skutečně problém.

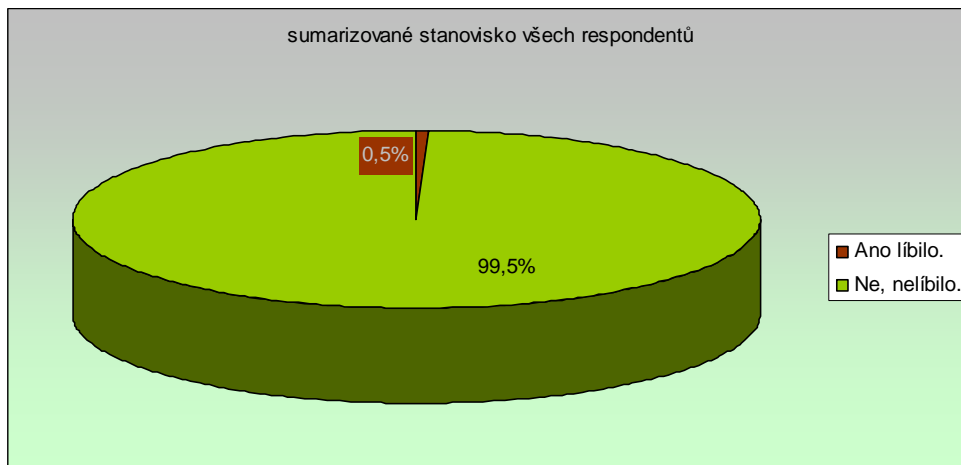
Graf 8 – Jaký mám názor na delikvenci mládeže?

Tabulka 4 – návaznost na Graf 8

odpověď	ZŠ Hošťálková		ZŠ VS-Sychrov		DDÚ Do+Bo		Sumář	
	abs.čet.	rel. čet.	abs.čet.	rel. čet.	abs.čet.	rel. čet.	abs.čet.	rel. čet.
Ano, souhlasím!	5	6,5%	5	12%	3	13%	13	9%
Ne, nesouhlasím!	59	74,5%	28	67%	15	65%	102	71%
Je mi to jedno.	15	19%	9	21%	5	22%	29	20%

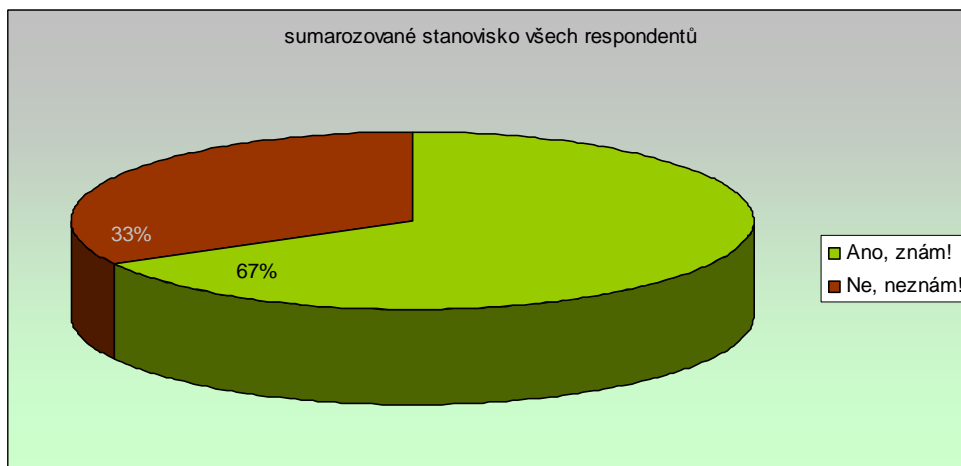
11. Líbilo by se Ti, kdyby Tobě, nebo Tvým blízkým někdo bezdůvodně ublížil, anebo něco ukradl, popř. ničil majetek? (např. Tvé kolo, mobil, rozbil plot či okno a pomaloval fasádu vašeho domu)

Očekávaný výsledek. Pouze jeden respondent, který je žákem městské školy uvedl, že by se mu takové jednání líbilo. Můžeme však předpokládat, že je to jen rozmar. Otázka plnila zejména výchovný prostředek a také zjišťovala vážnost a soustředěnost dotazovaných při prováděného výzkumu.

Graf 9 – Chtěl bych být poškozeným při delikventním chování?

12. Znáš někoho ve Tvém okolí, kdo se chová tak, jak je to uvedeno v otázce č.10?

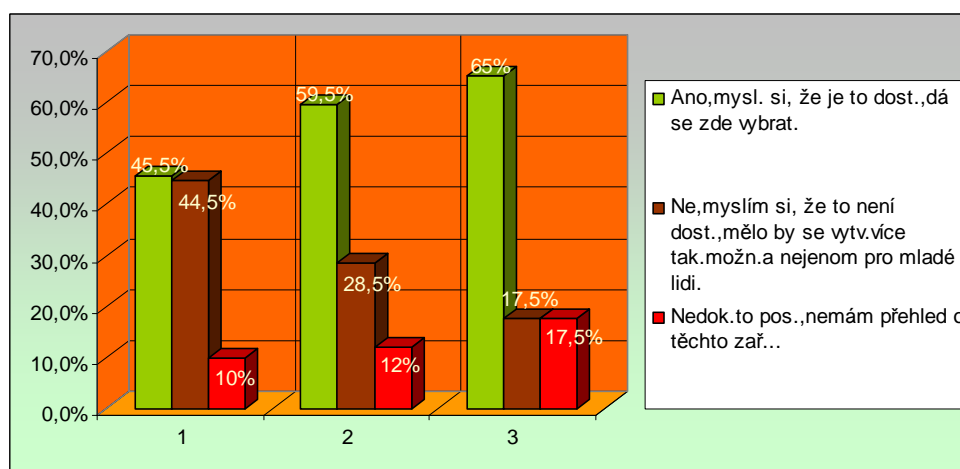
Graf 10 – Znáš v mém okolí nějakého delikventa?

To, že není delikventní a kriminální chování mládeže přímo veřejnosti a spolužákům latentní, potvrzují získané výsledky. Většinou se mládež takového jednání dopouští právě proto, že se jím ve svém okolí prezentuje, upoutává těmito negativy další pozornost vrstevníků. Podobných výsledků se dosáhlo ve všech třech skupinách respondentů, což je možné spatřit v níže zveřejněné tabulce.

Tabulka 5 – návaznost na Graf 10

odpověď	ZŠ Hošťálková		ZŠ VS-Sychrov		DDÚ Do+Bo		Sumář	
	abs.čet.	rel. čet.	abs.čet.	rel. čet.	abs.čet.	rel. čet.	abs.čet.	rel. čet.
a) Ano, znám!	54	68%	29	69%	14	61%	97	67%
b) Ne, neznám!	25	32%	13	31%	9	39%	47	33%

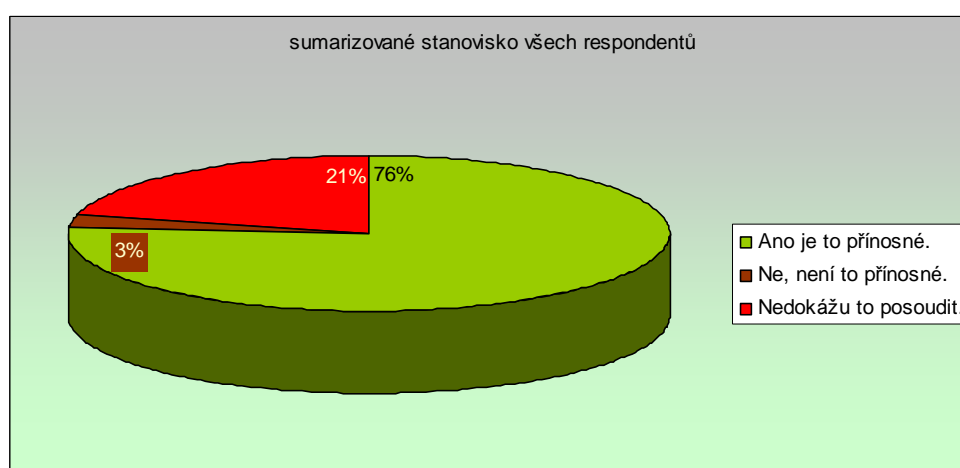
13. Myslíš si, že je ve Tvém okolí dostatečná možnost k pozitivnímu využití volného času?
(Je zde dostatek sportovišť, klubů, kroužků, center volného času aj.)

Graf 11 – Jaké jsou v mém okolí možnosti pro volný čas?

Jak znázorňuje graf, možnosti na vesnici a městě jsou rozdílné. Alespoň tak to chápou respondenti. DDÚ je velmi pozitivně vnímáno v této oblasti, nicméně je zde nejvyšší procento těch, kteří se vyjádřili tak, že situaci ve svém okolí neznají dostatečně, což vzhledem k druhu zařízení považují spíše za vyhýbající manévr.

14. Je podle Tebe dobré, aby mládež navštěvovala nějaké organizované formy volnočasových aktivit? (např. sport. kluby, turistické oddíly zájmové a praktické kroužky jako je modelářství, hudební a dramatická výchova atd.)

Graf 12 – Je v něčem organizovaná forma volného času přínosná?

Z výsledků jasně vyplývá, že si děti uvědomují, že je vhodné, aby se jejich volnému času někdo věnoval. A právě touto cestou by se dalo vyhýbat negativům, které číhají na

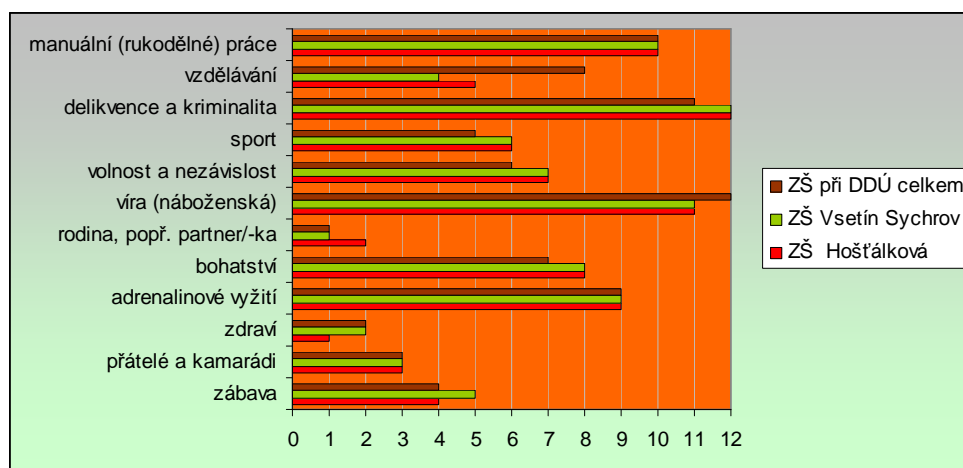
mladé adolescenty při neorganizovaném volnočasovém vyžití. Stačí „jen najít“ motivační prostředky, rozšířit možnosti a podpořit pedagogy i nadšence, kteří se tomuto budou věnovat.

Tabulka 6 – návaznost na Graf 12

odpověď	ZŠ Hošťálková		ZŠ VS-Sychrov		DDÚ Do+Bo		Sumář	
	abs.čet.	rel. čet.	abs.čet.	rel. čet.	abs.čet.	rel. čet.	abs.čet.	rel. čet.
a) Ano je to přínosné.	60	76%	32	76%	18	78%	110	76%
b) Ne, není to přínosné.	4	5%	0	0%	0	0%	4	3%
c) Nedokážu to posoudit.	15	19%	10	24%	5	22%	30	21%

15. Co je pro Tebe v současném životě tím nejdůležitějším? (Očíslováním uspořádej hodnoty od 1 do 12, kdy 1 je pro Tebe v životě tím nejdůležitějším a 12 nejméně důležitým! Např. b) přátelé ..I.. . Seřazením vytvoříš svůj vlastní hodnotový systém.)

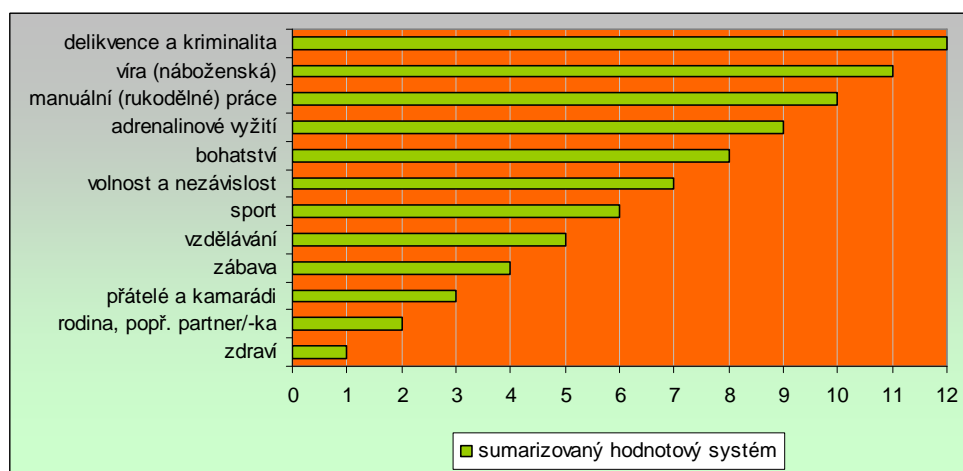
V níže uvedeném grafu jsou znázorněny výsledky získané v jednotlivých skupinách, kde byl výzkum realizován. Provedeným šetřením nebylo zaznamenáno výrazných názorových rozdílů. Pouze děti zařazení v DDÚ se v názorech odchýlili v kategorii vzdělávání, které přisoudili až 8. pozici. Vesnické a městské děti vzdělávání přiřadili 4. a 5. příčku. Z DDÚ také mírně vyčnívá názor, že delikvence a kriminalita není poslední hodnotou. Tou se stala náboženská víra a delikvenci a kriminalitu zařadili na místo předposlední.

Graf 13 – Hodnotový systém

Protože se ostatní výsledky, až na zmíněnou výjimku, liší maximálně o jednu pozici, můžeme si zhodnotit výsledky v celku. V následujícím grafu je tedy celkový hodnotový systém získaný výzkumným šetřením na 144 respondentech. Veškeré jednotlivé hodnoty byly sečteny a vyděleny celkovým počtem respondentů. Na základě těchto výsledků došlo k sestavení pořadí. Z tohoto důvodu nejsou jednotlivé příčky na první pohled naprosto to-

tožné s předchozími výsledky. Sousední pozice bychom mohli v mnoha případech zdvojit, protože dosáhli velmi podobných výsledků. Pro lepší názornost je graf seřazen podle získané důležitosti. Konkrétní procentuelní výsledky jsou společně s ostatními získanými hodnotami k nahlédnutí v příloze (Příloha P II). Z procentuelních výsledků je také patrné, že byli jedinci, kteří mají jiný názor než uvedla většina, ale pokud budeme hledět na skupinu jako celek, vychází z ní tento hodnotový systém.

Graf 14 – Sumarizovaný hodnotový systém

6.2 Závěrečné shrnutí výzkumu

Výzkumné šetření, které bylo realizováno na ZŠ Hošťálková, ZŠ Vsetín-Sychrov a DDÚ Dobřichovice a Bohumín, reflektuje skutečnost, že je mládež, vlivem současného orientace a stylem života společnosti, ohrožena patologickými jevy. Ty se mezi nimi vyskytují a mají o nich dostatečné povědomí.

Z jednotlivých výsledků vyplývá, že je pravdou, že větší polovina žáků dává přednost neorganizované formě volného času. Téměř polovina z nich jej tráví s kamarády venku, kdy je pouze na nich, čemu se zrovna věnují. O sport je stále dostatečný zájem, přesto se však potvrdil předpoklad, že v oblibě nedosahuje prvenství. Televize a počítače jsou problémem celospolečenským a dosahují též velké obliby. Ta se, podle předpokladů, projevila v její síle, kdy nejmenší podíl patřil mládeži z vesnice a větší měšťanům. V DDÚ, kde jsou zahrnuti problémoví jedinci obou táborů, dosáhla tato volba prvenství. Na vesnici je však malá obliba organizované formy volnočasových aktivit. K neorganizované formě se přiklonila téměř $\frac{3}{4}$ respondentů z vesnice. Je možné, že je to zapříčiněno také minimální nabídkou organizované zájmové činnosti a volného času. Na druhou stranu celá $\frac{3}{4}$ dotazo-

vaných dle předpokladů uvedla, že si myslí, že je organizovaná forma volného času přínosná. Síla tohoto názoru, který byl totožný ve všech skupinách, byla překvapující. Na základě získaných výsledků můžeme tvrdit, že podporou rozšiřování volnočasových aktivit, můžeme docílit vyššího zájmu dětí a mládeže o pozitivnější trávení volného času. Politika a chápání veřejnosti se však musí v tomto ohledu změnit. Musí jim být problém řádně vysvětlen. Je potřeba, aby se profesionální pedagogové dostali do jiného pásma ohodnocení a společenského chápání. Ekonomické ohodnocení by mohlo ještě více zvyšovat, pokud se budou pedagogové věnovat nějaké volnočasové činnosti. Ale i dobrovolníky a nadšence je třeba zvýhodnit a to např. formou daňového odpočtu za tuto veřejnosti prospěšnou činnost. Změnila by se tím morálka a mohla by se snížit i delikvence a kriminalita. Prevence je důležitá a pokud se ubírá správným směrem, je výrazně levnější než represivní aparát, kterému se výchovný cíl dlouhodobě nedaří. Polovina respondentů si také myslí, že je málo příležitostí pro jejich volný čas. Je logické, že pokud teenagerům bude dána možnost se realizovat v činnosti v rámci volného času, nebude tolik ohrožena patologickými jevy.

Stanovisko, jak respondenti chápou starost a péči rodičů o jejich volný čas, nemohlo být, díky vyřazení dvou otázek z dotazníku, potvrzeno ani vyvráceno.

Povědomí o škodlivosti, resp. návyku, na tabák, alkohol a drogy není překvapivě tak výrazná, jak se předpokládalo. Pedagogové, potažmo stát, by měl v této oblasti více zapracovat a do této oblasti prevence i více investovat. Není možné tolerovat veřejnou podporu alkoholismu a tabakismu. Nebo skutečně stojí na těchto nešvarech ekonomika státu? Ale co kvalita života společnosti? Co investice do léčby závislostí a dalších nemocí? A kolik nás stojí kriminalita spojená s drogami? Máme to skutečně za potřebí, abychom získávali co největší příjmy s daní na alkohol a cigarety? Hazard se této otázky vyloženě netýká, ale je podobným tolerovaným problémem. Pro zlepšování kvality života by měla být zavedena antikampaň a „zdravá cenzura“ těchto negativních látek pro život společnosti. Je to dlouhá cesta, ale čím dříve se začne, tím dříve budou výsledky. Protože jsou tyto nešvary ve společnosti zakořeněné a též podporované, podle předpokladů zastávají i respondenti stanovisko, že je konzumace přínosná pro jejich sebevědomí, připadají si starší a chtějí vyzkoušet něco, co nemůžou, protože ještě nejsou plnoletí. Odpovědi týkající se nudy, kterou také též dotazovaní často uváděli, jsme již zmínili v předchozích řádcích.

Delikvence a kriminalita je dle stanovených předpokladů skutečně celkově odmítaným jevem. Až na jednoho žáka, nikdo nechce, aby se někdo tímto chováním dotkl jeho

zájmů a sebe samého. Většina také zná ve svém okolí jedince, kteří se delikventního a kriminálního chování dopouštějí. Přímý kontakt s delikventy může mít negativní vliv na další směr chování a vývoj dětí a mládeže. Odmítavý postoj je skutečně výrazný na vesnici. Město a děti z DDÚ mají k tomuto chování, dle hypotéz, větší toleranci.

Tak jak bylo stanoveno v hypotéze, získaným hodnotovým systémem bylo potvrzeno, že je pro celkovou skupinu delikvence a kriminalita na posledním místě, před ním se umístila náboženská víra a manuální práce. Dalším v pořadí je adrenalinové vyžití, bohatství, volnost a nezávislost a na 6. pozici se nachází sport, kterému jsem mými předpoklady přisuzoval vyšší pozici. Ta se nepotvrdila. I další příčka je pro mě samotného překvapivá, ale již z pozitivního hlediska. Na 5. místě se totiž nachází kategorie vzdělávání. Ta byla navíc na toto místo sesazena vyjádřeními z DDÚ. Jinak na vesnické a městské škole dosahovala 4. příčky. Celkově se tak na 4. příčce umístila zábava před přáteli a kamarády, rodinou a zdravím. Vrcholné pozice byly hypotézou potvrzeny.

Přestože byl výzkum realizován pouze na vybraných školách a zařízeních, můžeme předpokládat, že by bylo dosaženo podobných výsledků ve stejné věkové kategorii i jinde. Zjištěnými výsledky upevňuji svůj názor, že pedagogika volného času má velký význam pro zdravou společnost a je opodstatněným dílčím oborem pedagogiky. Protože má výchovné možnosti, které často není možno realizovat výchovou v rodině, měla by být více podporována ze strany státu. Společnost naráží na mnohé sociální a patologické problémy, se kterými se již malé děti setkávají ve svých biologických rodinách. Toto potvrzuje velká část anamnéz narušených jedinců. Aby našli vlastní uplatnění a popř. další „rodinu“, která bude zdravěji rozvíjet jejich zájmy a myšlení, je zapotřebí celospolečenské podpory zájmových činností a pozitivních volnočasových aktivit.

ZÁVĚR

Volný čas a sociálně patologické jevy tvoří v teoretické rovině dvě oddělené oblasti. V praxi však pojí oba obory závislostní pouto. Velmi zjednodušeně se dá říct, že: „čím více pozitivních volnočasových aktivit se u jedince objevuje, tím je menší riziko vzniku sociálně patologických jevů.“ Jde ovšem pouze o filozofickou rovnici, jejichž závislostní vztah a výsledek může negativně ovlivňovat několik dalších vnitřních a vnějších faktorů.

Jak volný čas tak patologické jevy jsou samy o sobě širokými tématickými okruhy. Je skutečně velmi složité zpracovat odbornou teorii stručně a zároveň srozumitelně a správně. Zmíněný problém poznamenal i mou bakalářskou práci. Zvolené téma není možné z mého hlediska vtísnit do předepsaného rozsahu, třebaže i tak je poznamenán snahou o co nejradikálnější zeštíhlení. Zejména v historii volného času se odehrálo tolik důležitých momentů a poznamenalo jej tolik známých i méně známých osobností, že snad ani není možné čtenářům kapitolu přiblížit ve stručnější podobě.

Přes zmíněné těžkosti, které ovlivnily mou práci, považuji společenství těchto dvou oborů za podstatné a podporu racionálního využití volného času v současné a budoucí společnosti za stěžejní problematiku pro uchování únosných společenských vztahů.

Přiblížení problematiky a navodění dojmu o důležitosti péče o svůj volný čas a zejména volný čas svých dětí, bylo jedním z hlavních cílů této práce. Ten se dle mého podařilo naplnit. Praktická část měla přiblížit skutečné názory a stav v oblasti trávení volného času a spojitost se sociálně patologickými jevy u mladých adolescentů.

Výzkumné šetření, které bylo realizováno na ZŠ v Hošťálkové, ZŠ ve Vsetíně-Sychrově, ZŠ při DDÚ v Dobřichovicích a ZŠ při DDÚ v Bohumíně potvrdil mnohé stanovené hypotézy, ale obstaral i řadu neočekávaných výstupů. Pro provedení výzkumu se podařilo zajistit dostatečné množství respondentů. Dotazovaní věnovali výzkumu patřičnou pozornost a reagovali věrohodně, což bylo ověřeno kontrolními otázkami, kde se předpokládal jednotný výsledek. Stanovené cíle práce splňuje i praktická část.

Podpora a snaha motivovat k pozitivním volnočasovým aktivitám právě děti a mládež by se měla stát nejenom rodičovským ale i celospolečenským posláním. Podporou a rozšířením nabídky vhodných činností pro volný čas dokážeme omezovat vybrané společenské problémy, které dnešní společnost ohrožují. Prevence musí stát vždy na prvním místě.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- [1] *Česká obec sokolská* [online]. c2007, Dostupné z URL: <www.sokol.eu>
- [2] ČUBIRKOVÁ, J. Delikvencia a kriminalita ako sociálno-patologické javy. *Vychovávateľ` : časopis pedagógov*, leden 2009, roč. 57, č. 5, s. 26-30.
- [3] DANEK, J., et al. *Prevenca kriminality v prostredí detí a mládeže*. 1. vydání. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2007. s. 280. ISBN-978-80-89220-94-6.
- [4] DARÁK, M., JUŠČÁK, J. Sokolský výchovný systém. *Vychovávateľ` : časopis pedagógov*, červen 2009a, roč. 57, č. 10, s. 13-18.
- [5] DARÁK, M., JUŠČÁK, J. Skautský výchovný systém. *Vychovávateľ` : časopis pedagógov*, únor 2009b, roč. 57, č. 6, s. 2-6.
- [6] OSN. *Deklarace práv dítěte* [online]. New York: OSN, 1959 [cit. 1959-11.20]. Dostupné z URL: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/deklarace-prav-ditete.pdf>>.
- [7] Katechismus. *Desatero božích přikázání* [online]. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2002. URL: <<http://www.katechismus.cz/desatero.php>>.
- [8] HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 1. vydání. Praha: Portál, 2008. s. 240. ISBN 978-80-7367-473-1.
- [9] HUPKOVÁ, I. Poznámky k vymedzení sociálno-patologických javov a k prevencii drogových závislostí. *Vychovávateľ` : časopis pedagógov*, listopad 2008, roč. 57, č. 3, s. 8-13.
- [10] *Junák-svaz skautů a skautek ČR* [online]. c2008, Dostupné z URL: <www.verejnost.skaut.cz.cz>
- [11] JŮVA, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. 3. vydání. Brno: Paido, 1995. s.68. ISBN 80-85931-07-9.
- [12] KLÍMA, P., et al. *Kontaktní práce*. 2. vydání. Praha: Česká asociace streetwork, 2009. s. 359. ISBN 978-80-254-4001-8.
- [13] KOMENSKÝ, J. A. *Informatorium školy mateřské*. 2. vydání. Praha: SPN, 1964. s. 56. ISBN 14-015-64.

- [14] MACHYTKA, J. Škola v přírodě. In: *Ekovesničky* [online]. c2005. [cit. 2005-03-12]. Dostupné z URL: <http://wwwold.ekovesnicky.cz/eubiotika/skola_v_prirode.html>.
- [15] *Národní informační centrum pro mládež* [online]. c2005, [cit. 2009-09-06]. Dostupné z URL: <<http://www.icm.cz/kriminalita-a-delikvence-charakteristika>>
- [16] NEŠPOR, K., CSÉMY, L. *Alkohol, drogy a vaše děti, jak problémům přecházet, jak je včas rozpoznat a jak je zvládat*. Praha: Sportpropag, 1997. s. 128.
- [17] PÁVKOVÁ, J., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999. s. 232. ISBN 80-7178-295-5.
- [18] *Orel–křesťanská sportovní organizace* [online]. c2006, Dostupné z URL: <www.orel.cz>
- [19] *Ottova Encyklopedie*. Ottovo nakladatelství. 1.vydání. Praha: Cesty, 2004. s.1144. ISBN 80-7360-014-5.
- [20] POKORNÝ, V. , TELCOVÁ, J., TOMKO, A. *Patologické závislosti*. 2. vydání. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002. s. 194. ISBN 80-86568-02-04.
- [21] PŘADKA, M. *Kapitoly z dějin pedagogiky volného času*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. s. 96. ISBN 80-210-2033-4.
- [22] SEDLÁČEK, A. *Z hradů, zámků a podhradí*. Praha: Levné knihy KMa, 2001. s.119. ISBN 80-86425-04-5.
- [23] *YMCA ČR* [online]. c2008, Dostupné z URL: <www.ymca.cz>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČR	České republika
DD	dětský domov
DDM	domov dětí a mládeže
DDÚ	dětský diagnostický ústav
DDÚ	dětský diagnostický ústav
DM	domov mládeže
DÚ	diagnostický ústav
DÚM	diagnostický ústav mládeže
DVÚ	dětský výchovný ústav
EU	Evropská unie
MŠMT ČR	Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy České republiky
MZ ČR	Ministerstvo zdravotnictví České republiky
NNO	nestátní nezisková organizace
NZDM	nízkoprahové zařízení pro děti a mládež
OSN	Organizace spojených národů
OU	odborné učiliště
SOČ	středoškolská odborná činnost
SVČ	středisko volného času
SŠ	střední škola
SZČ	stanice zájmových činností
ŠD	školní družina
ŠK	školní klub
VOŠ	vyšší odborná škola
VÚ	výchovný ústav
VÚM	výchovný ústav mládeže
ZŠ	základní škola
ZŠ při DDÚ	základní škola při dětském diagnostickém ústavu
ZUŠ	základní umělecká škola

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 – Pohlaví respondentů	62
Graf 2 – Co nejraději dělám ve volném čase?	63
Graf 3 – Dělám to dobře nebo špatně?.....	63
Graf 4 – Jakou formu volného času volím?	64
Graf 5 – Podlehneš okolí?.....	65
Graf 6 – Proč mládež experimentuje?.....	65
Graf 7 – Víme co je závislost?.....	66
Graf 8 – Jaký mám názor na delikvenci mládeže?	67
Graf 9 – Chtěl bych být poškozeným při delikventním chování?.....	68
Graf 10 – Zním v mém okolí nějakého delikventa?.....	68
Graf 11 – Jaké jsou v mém okolí možnosti pro volný čas?	69
Graf 12 – Je v něčem organizovaná forma volného času přínosná?.....	69
Graf 13 – Hodnotový systém	70
Graf 14 – Sumarizovaný hodnotový systém	71

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 – návaznost na Graf 1	62
Tabulka 2 – návaznost na Graf 3	64
Tabulka 3 – návaznost na Graf 5	65
Tabulka 4 – návaznost na Graf 8	67
Tabulka 5 – návaznost na Graf 10	68
Tabulka 6 – návaznost na Graf 12	70

SEZNAM PŘÍLOH

P I: Dotazník

P II: Tabulka vyhodnocení

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Milá žákyně/milý žáku,

právě jsi obdržel/a dotazník, který je určený mládeži ve věku 13-15 let (resp. žákům 8. a 9. tříd). Dotazník, který máš právě před sebou, Ti zabere asi 15 minut. Není důvod se znepokojovat a omezovat se studem, či dokonce strachem! Tento dotazník je anonymní!!! Nepodepisuj se!!! ☺

Dotazník slouží jako praktická část Bakalářské práce studenta Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Proč jej potřebuji? Účelem je zjistit jakým způsobem mládež ve Tvém věku tráví svůj volný čas... Tzn. co zrovna děláš, když nejsi ve škole.

Prosím Tě, vyplňuj tento dotazník pravdivě!!! Zakřížkuj vždy jen jednu z možností!!!

Za čas, který jsi strávil/a čtením a který strávíš ještě vyplňováním, Ti moc děkuji a přeji Ti aby jsi měl pěkný den! Ať Ti to ve škole utíká!!! ☺

Václav Vidlář
student UTB ve Zlíně

- 1. Jsem:** a) chlapec
b) dívka

2. Svůj volný čas nejraději trávím:

- a) sportem
b) čtením knih a časopisů
c) u televize a počítače (hry, internet apod., také televizní hry)
d) manuálními činnostmi (práce, hobby, péče o zvířata)
e) s kamarádem/-y venku (děláme různé věci, něco vymyslíme)
f) s přáteli, rodiči, sourozenci a jinými lidmi, jen tak si povídáme
g) hraním her (hry venku i doma - pzn. ne PC a TV hry)
h) aktivitami rozvíjející talent (mimo sportu/ např. hra na hudební nástroj, malování apod.)
i) jinými koníčky, zájmovými kroužky atd.

- 3. Považuji tento způsob trávení svého volného času za:** a) vhodný
b) nevhodný

4. Mí rodiče se mému volnému času doposud:

- a) věnovali dostatečně
b) věnovali minimálně
c) nevěnovali vůbec

5. Jsi s tímto stavem spokojen? (tzn. s tím, co jsi uvedl v otázce č. 4, tedy to, že se rodiče ne-/věnovali Tvému volnému času)

- a) Ano, jsem s tím spokojen!
b) Ne, nejsem s tím spokojen!

- 6. Líbí se mi více forma volného času:** a) organizovaná[•]
b) neorganizovaná^{••}
c) nevím

[•] Organizovaná forma je taková, kterou někdo řídí (např. trenér, vychovatel, vedoucí kroužku atd. a která probíhá ve sportovních klubech, centrech volného času, nízkoprahových centrech apod.).

^{••} Neorganizovaná forma je taková, kterou si vymýšlíš a řídíš sám, nebo sami, pokud jsi ve skupině.

7. Podlehneš někdy partě a kamarádům a děláš i to, co se Ti normálně nelíbí?

- a) Ano, podlehnu!
b) Ne, nepodlehnu!

8. Co si myslíš? Proč mládež ve tvém věku občas experimentuje nebo i pravidelně kouří, pije alkohol anebo dokonce bere drogy? Vždyť přeci ví, že je to škodlivé pro jejich mladý organismus!

- a) Chtějí být zajímaví, zvyšuje jim to sebevědomí.
- b) Připadají si starší.
- c) Chtějí vyzkoušet něco jiného.
- d) Jsou do toho tlačeni okolím a reklamou, proč to tedy nezkusit!
- e) Dělají to z nudy.
- f) Jsou přesvědčeni, že je to správné.
- g) Ani nevím, proč to dělají.

9. Uvědomují si mladí lidé, že kouřením, konzumací alkoholu nebo dokonce drog se vytváří závislost a podstupují tím velkém riziku?

- a) Neuvědomují si, že se vytváří návyk na tyto látky!
- b) Ví, že se vytváří návyk na tyto látky!

10. Souhlasíš s tím, že někteří Tví vrstevníci tráví svůj volný čas pouze „na ulici“ a tam se baví po svém? Mnohdy se dopouští delikventního, či kriminálního chování (např. ničí veř. i soukr. majetek, ubližují druhým apod.) Souhlasíš s tímto chováním?

- a) Ano, souhlasím!
- b) Ne, nesouhlasím!
- c) Je mi to jedno.

11. Líbilo by se Ti, kdyby Tobě, nebo Tvým blízkým někdo bezdůvodně ublížil, anebo něco ukradl, popř. ničil majetek (např. Tvé kolo, mobil, rozbil plot či okno a pomaloval fasádu vašeho domu)?

- a) Ano líbilo.
- b) Ne, nelíbilo.

12. Znáš někoho ve Tvém okolí, kdo se chová tak, jak je to uvedeno v otázce č.10?

- a) Ano, znám!
- b) Ne, neznám!

13. Myslíš si, že je ve Tvém okolí dostatečná možnost k pozitivnímu využití volného času? (Je zde dostatek sportovišť, klubů, kroužků, center volného času aj.)

- a) Ano, myslím si, že je to dostatečné, dá se zde vybrat.
- b) Ne, myslím si, že to není dostatečné, mělo by se vytvořit více takových možností a to nejenom pro mladé lidi.
- c) Nedokážu to posoudit, nemám přehled o těchto zařízeních.

14. Je podle Tebe dobré, aby mládež navštěvovala nějaké organizované formy volnočasových aktivit (např. sport. kluby, turistické oddíly zájmové a praktické kroužky jako je modelářství, hudební a dramatická výchova atd.)

- a) Ano je to přínosné.
- b) Ne, není to přínosné.
- c) Nedokážu to posoudit.

15. Co je pro Tebe v současném životě tím nejdůležitějším? (Očíslováním uspořádej hodnoty od 1 do 12, kdy 1 je pro Tebe v životě tím nejdůležitějším a 12 nejméně důležitým! Např. b) přátelé ..1.. . Seřazením vytvoříš svůj vlastní hodnotový systém.)

a) zábava		g) víra (náboženská)	
b) přátelé a kamarádi		h) volnost a nezávislost	
c) zdraví		i) sport	
d) adrenalinové vyžití		j) delikvence a kriminalita	
e) bohatství		k) vzdělávání	
f) rodina, popř. partner/-ka		l) manuální (rukodělné) práce	

Tak to je vše! Moc Ti děkuji za to, že jsi odpovídal pravdivě a za čas, který jsi dotazníku věnoval. Ať se Ti daří, jak ve škole, tak ve Tvém volném čase! ☺

PŘÍLOHA P II: TABULKA VYHODNOCENÍ

Vyhodnocení dotazníků														
o.č.	pís.	varianta	ZŠ Hošťálková		ZŠ Vsetín Sychrov		ZŠ při DDÚ Dobříchov.		ZŠ při DDÚ Bohumin		ZŠ při DDÚ celkem		celkem	
			počet	procent	počet	procent	počet	procent	počet	procent	počet	procent	počet	procent
1	a)	chlapec	36	46%	22	52%	7	50%	4	44%	11	47,8%	69	48%
	b)	dívka	43	54%	20	48%	7	50%	5	56%	12	52,2%	75	52%
2	a)	sportem	19	24%	12	28,5%	2	14%	0	0%	2	9%	33	23%
	b)	čtením knih a časopisů	1	1%	2	5%	2	14%	0	0%	2	9%	5	3,5%
	c)	u televize a počítače (hry, int., TV hry)	7	9%	7	16,5%	5	36%	4	44,5%	9	39%	23	16%
	d)	man. činn. (práce, hobby, péče o zvířata)	1	1%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	0,5%
	e)	s kamarádem/-y venku (různé, něco vym.)	37	47%	15	35,5%	4	29%	4	44,5%	8	35%	60	41,5%
	f)	s přáteli, rodiči, souř. aj. lidmi-povídáme si	5	6%	2	5%	1	7%	0	0%	1	4%	8	5,5%
3	a)	hraním her (venku i doma-ne PC a TV hry)	3	4%	1	2,5%	0	0%	1	11%	1	4%	5	3,5%
	b)	aktivitami rozvíjející talent (..)	4	5%	1	2,5%	0	0%	0	0%	0	0%	5	3,5%
	i)	jinými koníčky, zájmovými kroužky atd.	2	3%	2	5%	0	0%	0	0%	0	0%	4	3%
	a)	vhodný	74	94%	39	93%	14	100%	9	100%	23	100%	136	94%
	b)	nevhodný	5	6%	3	7%	0	0%	0	0%	0	0%	8	6%
	6	a)	organizovaná	20	25%	13	31%	4	29%	5	56%	9	39%	42
7	a)	Ano, podlehnul	51	65%	20	48%	7	50%	4	44%	11	48%	82	57%
8	a)	Chtějí být zajímaví, zvyšuje jim to sebevědomí	8	10%	9	21%	3	21%	0	0%	3	13%	20	14%
9	a)	Ano, podlehnul	31	39%	14	33%	5	36%	3	33,5%	8	35%	53	37%
10	a)	Chtějí být zajímaví, zvyšuje jim to sebevědomí	48	61%	28	67%	9	64%	6	66,5%	15	65%	91	63%
11	a)	Chtějí být zajímaví, zvyšuje jim to sebevědomí	31	39%	18	43%	3	22%	1	11,1%	4	17,5%	53	37%
12	a)	Připadají si starší	7	9%	6	14%	0	0%	1	11,1%	1	4%	14	10%
13	a)	Chtějí vyzkoušet něco jiného.	23	29%	7	17%	7	50%	4	44,5%	11	48%	41	28%
14	a)	Jsou do toho tlačeni okolím a reklamou	4	5%	3	7%	0	0%	0	0%	0	0%	7	5%
15	a)	Dělají to z nudy	9	11,5%	3	7%	2	14%	2	22,2%	4	17,5%	16	11%
16	a)	Jsou přesvědčeni, že je to správné	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
17	a)	Ani nevím, proč to dělají	5	6,5%	5	12%	2	14%	1	11,1%	3	13%	13	9%

9	a)	Neuvěd. si, že se vytváří návyk na tyto látky!	31	39%	21	50%	2	14%	4	44,5%	6	26%	58	40%
	b)	Ví, že se vytváří návyk na tyto látky!	48	61%	21	50%	12	86%	5	55,5%	17	74%	86	60%
10	a)	Ano, souhlasím!	5	6,5%	5	12%	2	14%	1	11%	3	13%	13	9%
	b)	Ne, nesouhlasím!	59	74,5%	28	67%	9	64%	6	67%	15	65%	102	71%
	c)	Je mi to jedno.	15	19%	9	21%	3	22%	2	22%	5	22%	29	20%
11	a)	Ano libilo.	0	0%	1	2%	0	0%	0	0%	0	0%	1	0,5%
	b)	Ne, nelíbilo.	79	100%	41	98%	14	100%	9	100%	23	100%	143	99,5%
12	a)	Ano, znám!	54	68%	29	69%	5	36%	9	100%	14	61%	97	67%
	b)	Ne, neznám!	25	32%	13	31%	9	64%	0	0%	9	39%	47	33%
13	a)	Ano, mysl. si, že je to dost, dá se zde vybrat.	36	45,5%	25	59,5%	9	64%	6	67%	15	65%	76	53%
	b)	vytv. více tak. možn. a nejenom pro mladé lidi.	35	44,5%	12	28,5%	1	7%	3	33%	4	17,5%	51	35%
	c)	Nedok. to pos., nemám přehled o těchto zář...	8	10%	5	12%	4	29%	0	0%	4	17,5%	17	12%
14	a)	Ano je to přínosné.	60	76%	32	76%	10	71%	8	89%	18	78%	110	76%
	b)	Ne, není to přínosné	4	5%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	4	3%
	c)	Nedokážu to posoudit.	15	19%	10	24%	4	29%	1	11%	5	22%	30	21%
respondentů			79	100%	42	100%	14	100%	9	100%	23	100%	144	100%
hodnotový systém														
15	a)	zábava	5,1648	4	5,5476	5	5,2867	4	5,8888	6	5,5214	4	5,3333	4
	b)	přátelé a kamarádi	2,8987	3	3,7619	3	3,0000	2	3,5555	2	3,2174	3	3,2014	3
	c)	zdraví	2,3166	1	2,5476	2	3,1429	3	3,2222	3	3,1739	2	2,5209	1
	d)	adrenalinové vyžití	7,8734	9	8,1428	9	7,1429	7	9,7777	10	8,1739	9	8,2777	9
	e)	bohatství	7,5443	8	7,6190	8	7,8571	9	5,8888	5	7,0000	7	7,4792	8
	f)	rodina, popř. partner/-ka	2,9481	2	2,5238	1	1,9286	1	1,1111	1	1,8087	1	2,8555	2
	g)	víra (náboženská)	10,2911	11	9,3333	11	10,8571	12	11,0000	12	10,9130	12	10,1111	11
	h)	volnost a nezávislost	6,6582	7	6,9286	7	6,0714	6	7,3333	8	6,5622	6	6,7222	7
	i)	sport	6,3542	6	6,4524	6	5,7143	5	5,2222	4	5,5217	5	6,2500	6
	j)	delikvence a kriminalita	10,9820	12	11,0238	12	10,4286	11	9,8888	11	10,2174	11	10,8610	12
k)	vzdělávání	5,9481	5	4,9524	4	7,2857	8	6,6666	7	7,0435	8	5,7777	5	
l)	manuální (rukodělné) práce	9,2911	10	9,1666	10	9,8571	10	8,8888	9	9,3913	10	9,2708	10	